

Μηνιαία νομική επιθεώρηση

Ἀρμενόπουλος

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΑΠΟ ΤΟΝ ΔΙΚΗΓΟΡΙΚΟ ΣΥΛΛΟΓΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΕΤΑΙ ΑΠΟ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΜΕΛΩΝ ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΟΠΤΕΙΑ
ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΟΥ ΔΙΚΗΓΟΡΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΛΒ' 1978

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΤΟΥ «ΠΑΤΡΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ» (ΒΑΒΑ - ΗΑΚΚΙ) ΕΙΣ ΤΟ ΕΘΝΙΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ ΘΡΑΚΗΣ

Γεωργίου Π. Νάκου, Δ.Ν. Δικηγόρου

Ι. Γενικά. Πλείστα είναι τὰ προβλήματα τῆς ἐπι μέρους ἐρεύνης τῶν θεσμῶν τοῦ ἑλληνικοῦ δικαίου τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν ἱστορικὴν των διερεύνησιν καὶ τὴν νομικὴν των ἀξιολόγησιν παρουσιάζουν ἰδιαιτέρας δυσχερείας. Αἱ δυσχερείαι αὗται ὀφείλονται, κυρίως, εἰς τὴν διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου ἠθελημένην ἢ μὴ διαστρέβλωσιν τῆς ἐννοίας καὶ ἐν πολλοῖς εἰς τὴν ἀλλοίωσιν τοῦ περιεχομένου τῶν ἐθνικῶς ὑφισταμένων δικαιοκῶν θεσμῶν.

Αἱ πηγαὶ τῶν θεσμῶν τούτων ἀνευρίσκονται κυρίως εἰς δημοσιευθέντας, εἰς ἀνεκδότους εἰσέτι κώδικας (Μητροπόλεων, Ἐκκλησιαστικῶν Δικαστηρίων, Κοινοτήτων), εἰς τὰ λυτὰ ἔγγραφα καὶ εἰς τὰς διασωθείσας προφορικὰς παραδόσεις.

Ἐνίοτε ὁμως ἡ ἀνίχνευσις αὐτῶν καθίσταται προβληματικὴ, ἢ διάγνωσις δὲ τοῦ γνησίου χαρακτήρος (ἔσωτετικοῦ περιεχομένου) τῶν ὑπὸ ἔρευναν θεσμῶν ἀποβαίνει δυσχερής, ὅταν οὗτοι συγκαλύπτονται ἢ συγκαλύπτουν ἕτερον, ἢ ἑτέρους σχετικῶς παρεμφερεῖς πρὸς τοὺς ἐμφανιζομένους. Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας θεωρεῖται ὅτι ὑφίσταται ἀλλοίωσις ἢ συγκαλύψις πηγῶν. Διευτυπώθη¹ ὅτι «ἢ ἀλλοίωσις τοῦ περιεχομένου κωδικοποιήσεώς τις τοῦ λαϊκοῦ δικαίου δύναται νὰ εἶναι εἴτε θετικὴ εἴτε ἀρνητικὴ. Καὶ θετικὴ μὲν εἶναι ὅταν τὸ περιεχόμενον καταχωρομένου θεσμοῦ ἀλλοιοῦται, ἢ ὅταν εἰσάγεται θεσμὸς ξένος (ἐν ὄλῳ ἢ ἐν μέρει) πρὸς τὸ πράγματι ἰσχύον δίκαιον» ἀρνητικὴ δὲ, ὅταν θεσμὸς τις ἰσχύων ἐν τῇ πράξει, ὄν περιλαμβάγεται ἐν τῇ κωδικοποιήσει».

Αἱ θετικαὶ αὗται ἀλλοιώσεις τῶν δικαιοκῶν θεσμῶν, ὀφειλόμεναι βασικῶς εἰς διαφόρους λόγους, ἐνυπάρχοντας ἢ μὴ εἰς τὸ δίκαιον, δημιουργοῦν τὴν πεποίθησιν ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι ἀποτελέσματα καὶ τῶν ἐξῆς εἰδικωτέρων «στοιχείων»: α) τῶν «δυναμικῶν», τῶν ἐνυπαρχόντων εἰς τὸν «λαόν», ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς προσαρμογῆς αὐτῶν πρὸς τὰς δημιουργηθείσας πράγματικὰς καταστάσεις τῆς ἐποχῆς των, ἐνίοτε δὲ τῆς ἀπαγκιστρώσεώς των ἐκ τῆς ἀκάμπτου ἐφαρμογῆς τοῦ «λογίου» δικαίου, τούτου μὴ ἔχοντος πλέον οὐσιώδη σχέσιν πρὸς τὴν πραγματικότητα καὶ β) τῶν «στατικῶν», τῶν διοικούντων τὸν «λαόν», τῶν μὴ προσαρμοζομένων πρὸς τὴν φυσιολογικὴν ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων, ἐπιθυμούντων ἀποκλειστικῶς τὴν διακίω-

σιν τοῦ ὑφισταμένου νομικοῦ καθεστώτος.

Αἱ ἀλλοιώσεις αὗται εἶναι δυνατόν ἐπίσης νὰ ἐκδηλοῦνται τόσον εἰς τὴν νομοθεσίαν ὅσον καὶ εἰς τὴν νομολογίαν.

Ἐντὸς τῶν γενικῶν πλαισίων τῆς τελευταίας ταύτης περιπτώσεως, δηλ. τῆς ἀλλοιώσεως θεσμοῦ τινος διὰ μέσου τῆς νομολογίας, κινεῖται ἢ ἀνὰ χεῖρας μελέτη, εἰς τὴν ὁποίαν ἐξετάζεται ὁ θεσμὸς τοῦ «πατρικοῦ δικαιοκῶματος» (baba-hakki, τουρκιστί), εἰς τὸ ἐθνικὸν οἰκογενειακὸν δίκαιον Θράκης κατὰ τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας.

II. Περιεχόμενον τοῦ θεσμοῦ. Ἡ μελέτη τῶν θεσμῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἐθνικοῦ δικαίου εὐρίσκεται εἰς λίαν ἱκανοποιητικὰ ἐπίπεδα², παρ' ὅλον ὅτι τὸ πεδίο ἐρεύνης τούτων εἶναι σχετικῶς «ἀγνονον», ἀπομένον ὁμως καὶ ἕτεροι θεσμοί, γνωστοὶ καὶ ἀγνωστοὶ, ἢ ἀνάλυσις τῶν ὁποίων καθίσταται ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἀξιολόγησιν τοῦ ἑλληνικοῦ δικαίου κρινομένου ἐνιαίως καὶ ἐν τῷ συνόλῳ του³.

2. Περὶ τῶν ἐνδεικτικῶς βλ. Γ. Α. Πετροπούλου, Ἡ ἑλληνικὴ συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἱστορίας τοῦ Δικαίου, Ἀθήναι 1945 τοῦ αὐτοῦ, Ἱστορία καὶ Βιογήσεις τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου², Ἀθήναι 1963, σ. 288 ἐπ., 372 ἐπ. Δ. Σ. Γκίνης, Ἡ ἑλληνικὴ συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἱστορίας τοῦ βυζαντινοῦ καὶ μεταβυζαντινοῦ δικαίου, ἀνάτ. ἐκ τοῦ π. «Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», τ. ΚΔ' (1954), σ. 168 ἐπ. τοῦ αὐτοῦ, Περίγραμμα Ἱστορίας τοῦ Μεταβυζαντινοῦ Δικαίου, ἐν Ἀθήναις 1966 τοῦ αὐτοῦ, Περίγραμμα Μεταβυζαντινοῦ Δικαίου, συμπλήρωμα πρῶτον, ἀνάτ. ἐκ τοῦ π. «Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», τ. ΑΘ'-Μ' (1972-1973), σ. 201 ἐπ. Α. Γ. Δημοπούλου, Περισυλλογὴ μεταβυζαντινῶν νομικῶν ἐγγράφων, ἀνάτ. ἐκ τοῦ π. «Νέον Ἀθήναιον», τ. 3 (1959-1960), σ. 24 ἐπ. Δ. Γ. Σερεμέτη, Προσπάθειαι περισυλλογῆς ἐθνικῶν ἐν Ἑλλάδι κατὰ τοὺς νεώτερους χρόνους, ἀνάτ. ἐκ τοῦ π. «Ἀρμενόπουλος», τ. ΙΓ' (1959), σ. 653 ἐπ., 779 ἐπ. Ν. Ι. Πανταζοπούλου, Τὸ διὰ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 θεσπισθὲν δίκαιον καὶ οἱ Ἕλληνες νομικοί, Θεσσαλονίκη 1971, σ. 58 ἐπ. τοῦ αὐτοῦ, Das Gewohnheitsrecht als Gestaltungsquelle der neugriechischen Rechtsordnung, Beograd 1974, σ. 23 ἐπ. τοῦ αὐτοῦ, Εἰσαγωγή εἰς τὰς Κοινωνικὰς Ἐπιστήμας, τχ. Α', Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ἐπιστήμην τοῦ Δικαίου, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 162 ἐπ. Α. Βαζούρα, Ἔθνος καὶ Κράτος εἰς τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα, Ἀθήναι ἄ.ἔ.ἔ. [1974], σ. 301 ἐπ., 415 ἐπ. καὶ τὴν εἰς τὰς ἀνωτέρω μελέτας παραπεμπομένην πλουσίαν βιβλιογραφίαν.

3. Τὸ πρόβλημα τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ἐξ αἰτίας τῶν ξενικῶν κατακτήσεων διασκαθίσεως ἐνότητος τοῦ ἑλληνικοῦ δικαίου, (ἀποτελέσαν τὴν βάσιν τῶν ἐρευνῶν τῆς νέας ἱστο-

1. Ἰπὸ Ν. Ι. Πανταζοπούλου, Ἀπὸ τῆς «λογίας» παραδόσεως εἰς τὸν Ἀστικὸν Κώδικα [Θεσσαλονίκη] ²1965, σ. 362.

Είς ἐκ τῶν «ἰσχυσάντων» θεσμῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἐθιμικοῦ οἰκογενειακοῦ δικαίου, ἰδιαίτερον νομικοῦ καὶ ἱστορικοῦ ἐνδιαφέροντος, ἦτο ὁ ρυθμιζὼν τὴν ὑποχρέωσιν καταβολῆς «τιμῆματος» ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὸν πατέρα τῆς διδομένης εἰς γάμον θυγατρὸς του, ὡς δικαίωμα «ἐξαγορᾶς» τῆς, διασωθεῖς ὑπὸ διάφορον ὀνομασίαν κατὰ περιοχὰς καὶ περιόδους τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως τοῦ ἑλληνικοῦ δικαίου⁴.

Εἰς τὴν Θράκην, καὶ εἰδικώτερον εἰς τὴν περιοχὴν Διδυμοτείχου, ὁ ὡς ἄνω θεσμὸς ἀπαντᾶται ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν «μπαμπά-χακκί»⁵, ἐκ τῆς τουρκικῆς baba-hakki, ἢ ὅποια κατ' αὐτοσίαν μετάφρασιν ἀποδίδει τὸν ἑλληνικὸν ὄρον «πατρικὸν δίκαιον» ἢ «πατρικὸν δικαίωμα». Οἱ ὄροι οὗτοι, ἀφορῶντες εἰς τὸν αὐτὸν θεσμόν, ἐνῶ γλωσσικῶς ταυτίζονται, δὲν ἀποδίδουν πάντοτε τὰ αὐτὰ ἐρμηνευτικὰ ἀποτελέσματα, μὲ συ-

ρικῆς ἀχολῆς τοῦ δικαίου τῆς ἰδρυθείσης ὑπὸ τοῦ L. Mitteis, διερευνηθὲν τὸ πρῶτον εἰς τὴν ἑλληνικὴν δικαιοκίνη ἐπιστήμην ὑπὸ τοῦ Δ. Παππούλια, Τὸ ἑλληνικὸν Ἀστικὸν Δίκαιον ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ ἐξελίξει, Ἀθῆναι 1912, σ. 36), βλ. κυρίως ἐρμηνευόμενον εἰς Ν. Ι. Πανταζοπούλου, Γένεσις καὶ ἀνέλιξις τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου μέχρι τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος, ἀνάτ. ἐκ τοῦ π. «Ἐφημερὶς ἑλληνικῆς καὶ ἀλλοδαπῆς νομολογίας», τ. 67 (1949), σ. 18-19 ἐπ. τοῦ αὐτοῦ, Ἀπὸ τῆς «λογίας» παραδόσεως εἰς τὸν Ἀστικὸν Κώδικα, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 9 ἐπ., 68 ἐπ. τοῦ αὐτοῦ, Ἱστορικὴ εἰσαγωγή εἰς τὰς πηγὰς τοῦ ἑλληνικοῦ δικαίου, Θεσσαλονίκη 1968, σ. 2 ἐπ., 18 ἐπ., 118 ἐπ. τοῦ αὐτοῦ, Τὸ διὰ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 θεοπισθὲν δίκαιον, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 38-40 ἐπ., 61 ἐπ., ἐνθα καὶ πλήρης ἀξιολόγησις, κριτικὴ ἔρευνα καὶ συμπεράσματα περὶ τοῦ ὅλου θέματος.

4. Βλ. κατωτέρω σημειώσεις 31-32 ἐπ.

5. Βλ. Κ. Κουκλίδη, Λεξιλόγιον ἑλληνικῶν λέξεων παραγομένων ἐκ τῆς τουρκικῆς, ἀνάτ. ἐκ τοῦ π. «Ἀρχεῖον Θρακικοῦ λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ θησαυροῦ», τ. 24 καὶ 25 (1960), σ. 59, ἐνθα τὸ σχετικὸν λ. (τὸ) «μπαμπά-χακκί», ἐρμηνεύεται ὡς: «τὸ προσφερόμενον εἰς τὸν πενθερόν, πατέρα τῆς νύμφης χρηματικὸν δικαίωμα ἐξαγορᾶς τῆς κόρης του (baba-hakki)». Μικρά, λαογραφικὴ, κυρίως περιγραφή περιέχεται εἰς Ἀρχ. Ν. Βαφειδίου (κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ Χ. Παπασταματίου, 1932), Λαογραφικὰ περιφερειακὰ Διδυμοτείχου καὶ δημοτικὰ ἄσματα Σουφλίου, ἐν π. «Θρακικά», τ. 18 (1943), σ. 303, ἐξετάζεται δὲ ἐπίσης λαογραφικῶς εἰς Ε. Π. Ἀλεξάκη, Ἡ δομὴ τῆς ἑλληνικῆς οἰκογενείας στὴ Θράκη, ἐν π. «Μνήμων», τ. 5 (1975), σ. 67 ἐπ. Σχετικῶς πρὸς Κ. Μ. Ἀποστολίδου, Βούλγαροι ἢ Ἑλληνες ἦσαν οἱ Καραῶται; ἐν π. «Θρακικά», τ. 13 (1940), σ. 189 σημ. 5, ἐνθα ὁ θεσμὸς τοῦ baba-hakki «χαρακτηρίζεται διὰ τοῦ ὄρου «ἀγαρλίκι», «ἐκ τοῦ ἀγοραλίκι (:) (ἀγορά-ἀγοράζω)», ἦτο δὲ τοῦτο «χρηματικὸν δῶρον 70-150 χρυσῶν δραχμῶν [τοῦ γαιθροῦ] πρὸς τὸν πενθερόν, οἰνεῖ τὸ τίμημα τῆς ἀγορᾶς τῆς κόρης του», θεωρούμενον πρὸς τοῦτοις «λείψανον τοῦ παλαιοῦ Θρακικοῦ ἐθίμου τῆς ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς ἐξαγορᾶς τῆς γυναικὸς παρὰ τῶν γονέων τῆς», αὐτόθι. Ἐὰν οἱ θεσμοὶ οὗτοι, «ἀγαρλίκι» καὶ baba-hakki δὲν ἀποδίδουν τὸν αὐτὸν θεσμόν, ὑπὸ διάφορον ὀρολογίαν, εἶναι πάντως τῆς αὐτῆς δομῆς, φύσεως καὶ προορισμοῦ. Συσχετισμὸν τοῦ ὄρου «ἀγαρλίκι» μετὰ τῶν ὄρων «ἀγριλίκι» καὶ «αἰγίλικ» βλ. εἰς κατωτέρω σημείωσιν 34.

νέπειαν νὰ παραλλάσσουν, ὡς περαιτέρω οὗτοι ἀξιολογούνται.

Βάσει λοιπὸν τοῦ «πατρικοῦ δικαιοῦματος» (baba-hakki), διαμορφωθέντος εἰς ἐθιμικὸν κανόνα κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, ὁ (μελλόνυμφος) ἀνὴρ ὑπεχρεοῦτο εἰς τὴν καταβολὴν «τιμῆματος», συγισταμένου ἐκ ποσοῦ χρημάτων, συνήθως πρὸς τὸν πατέρα τῆς διδομένης εἰς γάμον θυγατρὸς του.

Ἡ ὁρθὴ ἐρμηνεία τοῦ ὅλου θεσμοῦ σχετίζεται ἀμέσως μὲ τὴν αἰτιολογίαν τῆς καταβολῆς τοῦ «τιμῆματος» τούτου.

Οὕτω τὸ καταβαλλόμενον «τίμημα» περαιτέρω ἀξιολογούμενον ἐνεφανίζεται: α) ὡς ἀποζημίωσις τοῦ πατρὸς διὰ τὴν στέρησιν τῆς θυγατρὸς του καὶ εἰδικώτερον ὡς «ἐξαγορά» τοῦ «πατρικοῦ» ἐπ' αὐτῆς «δικαιοῦματος» καὶ β) ὡς εἶδος προ-γάμου δωρεᾶς.

Πρὸς τὸν σκοπὸν εἰδικωτέρας διασαφήσεως χρησιμοποιεῖται ὡς ἄμεσος ἐρμηνευτικὴ πηγὴ ἡ ἀνέκδοτος νομολογία τῶν Ἑκκλησιαστικῶν Δικαστηρίων Διδυμοτείχου⁶, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς διασωθείσας προφορικῆς περὶ τῆς λειτουργίας τοῦ θεσμοῦ παραδόσεις.

Ἡ ἀρμοδιότης αὕτη τῶν Ἑκκλησιαστικῶν Δικαστηρίων, διὰ τὴν ἐπίλυσιν τῶν ἐκ τοῦ θεσμοῦ τοῦ baba-hakki ἀναφωρομένων διαφορῶν, ἐβασίζετο ἐπὶ τῆς ἀποκλειστικῆς δικαιοδοσίας ἣν εἶχε κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, βάσει τοῦ καθεστώτος τῶν «προνομίων», ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ἐπὶ τῶν οἰκογενειακοῦ δικαίου διαφορῶν τῶν χριστιανῶν, τῶν προκυπτουσῶν ἐκ τῆς συστάσεως καὶ λύσεως τῆς μνηστείας, τοῦ γάμου κ.λ.⁷ Ἡ δικαστικὴ αὕτη δικαιο-

6. Ὡς αὕτη συνάγεται ἐκ τῶν σχετικῶν ἀποφάσεων τῶν κατακεχωρημένων εἰς σειρὰν κωδικῶν ἀποκειμένων νῦν εἰς τὴν Ἱερὰν Μητροπολιν Διδυμοτείχου. Περὶ τῆς υπέρσεως τοῦ θεσμοῦ τὸ πρῶτον ἐπιπροσφύθηται τὸ ἔτος 1963 ὑπὸ τῶν τότε φοιτητῶν καὶ νῦν πτυχιούχων τῆς Σχολῆς Νομικῶν καὶ Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Ι. Παλλίδη καὶ Γ. Γκιρτζημανάνη, κατέστη δυνατόν νὰ μελετήσω τμήμα τῶν κωδικῶν τούτων τῇ βοήθειᾳ τοῦ τότε Μητροπολίτου Διδυμοτείχου κ. Κωνσταντίνου, ἠδυνήθη δὲ ἐσχάτως νὰ ἐπαληθεύσω ὀρισμένας σημειώσεις μου ἐκ τῶν εἰς τὴν Ἑταιρείαν Μακεδονικῶν Σπουδῶν ἐδρισκομένων φωτογραφικῶν ἀντιγράφων, τῶν αὐτῶν ὡς ἄνω Κωδικῶν, χάρις εἰς τὴν ἄδειαν ἣν παρέσχεν εἰς ἐμέ, λίαν εὐγενῶς, ὁ ἱερόδρος τῆς Ἑταιρείας καθηγητῆς κ. Κ. Βαβοῦσος. Ἐλπίζω, εἰς τὸ προσεχὲς μέλλον, νὰ ὀλοκληρώσω τὴν προσπάθειάν μου ἐρεῦνης καὶ ἀξιολογήσεως τοῦ νομολογιακοῦ ὅλου τοῦ προερχομένου ἐκ τῶν ἀποφάσεων τῶν Ἑκκλησιαστικῶν Δικαστηρίων Διδυμοτείχου περιόδου Τουρκοκρατίας, ἐντὸς τῶν πλαισίων τοῦ γενικωτέρου προγράμματος τοῦ Σπουδαστηρίου Ἱστορίας Ἑλληνικοῦ καὶ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ἀφορῶντος εἰς τὴν ἀνεύρεσιν, μελέτην καὶ ἀξιολόγησιν τῶν πηγῶν τοῦ μεταβυζαντινοῦ δικαίου, τοῦ διευθυνομένου ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Ν. Ι. Πανταζοπούλου.

7. Βλ. εἰς Ν. Π. Ἐλευθερίου, Ἀνατολικά Μελέται, τ. Α', Τὰ προνόμια τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου,

δοσία του Οικουμενικού Πατριάρχου περαιτέρω άνηκε κατ' επέκτασιν εις τους κατά τόπους Μητροπολίτας.

Αι οικογενειακοῦ δικαίου διαφοραὶ ἐξεδικάζοντο μετὰ τὸ 1862, βάσει τῶν «Γενικῶν Κανονισμῶν» τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὑπὸ Μικτῶν Συμβουλίων ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Μητροπολίτου ἢ τοῦ νομίμου ἀναπληρωτοῦ του⁸. Τὰ Συμβούλια ταῦτα, ἦσαν

ἐν Σμύρῃ 1909. Εἰδικώτερον βλ. εἰς Ν. Ι. Παναζοπούλου, Τινὰ περὶ τῆς ἐνοίας τῶν «προνομίων» ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἀνάτ. ἐκ τοῦ π. «Ἀρχεῖον Ἰδιωτικοῦ Δικαίου», τ. 10 (1943), σ. 15 ἐπ. τοῦ αὐτοῦ, Τὰ «προνόμια» ὡς πολιτιστικὸς παράγων εἰς τὰς σχέσεις Χριστιανῶν-Μουσουλμάνων, ἀνάτ. ἐκ τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος Σχολῆς Νομικῶν καὶ Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τ. Θ' «Ἀκροθίνια Πέτρος Γ. Βάλληνα» (1975), σ. 815 ἐπ., ἐνθα πηγαί καὶ βιβλιογραφία. Βλ. ἐπίσης Μ. Γεδεών, Ἐπίσημα γράμματα τουρκικὰ ἀναφερόμενα εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἡμῶν δίκαια, Κωνσταντινούπολις 1910, σ. 9 ἐπ. Μ. Καραβοκυροῦ, Τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τὰ Δίκαια καὶ προνόμια περὶ διαθηκῶν, τραχώματος καὶ προικῶς κατὰ τὴν Βυζαντινὴν καὶ Μουσουλμανικὴν Δίκαιον, ἐν π. «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», τ. 33 (ΔΓ', 1913), σ. 315 ἐπ. Κ. Ἀμάντου, Οἱ προνομιακοὶ ὅρισμοι τοῦ Μουσουλμανισμοῦ ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν, ἐν π. «Ἑλληνικά», τ. 9 (1936), σ. 103 ἐπ. Th. H. Paradoyos, Studies and Documents relating to the History of the Greek Church and People under Turkish Domination, Brussels 1952, σ. 1 ἐπ. G. Hering, Das Islamische Recht und die Investitur des Gennadios Scholarios (1454), ἀνάτ. ἐκ τοῦ π. «Balkan Studies», τ. 2 (1961) σ. 231 ἐπ. Ν. Ι. Παναζοπούλου, Ἐκκλησία καὶ Δίκαιον εἰς τὴν χερσόνησον τοῦ Αἴμου ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἀνάτ. ἐκ τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος Σχολῆς Ν.Ο.Ε. Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τ. Η' «Μνημόσυνον Π. Βιζυκίδου», Θεσσαλονίκη 1960-1963, σ. 701 ἐπ., 724 ἐπ. (τοῦ αὐτοῦ, Church and Law in the Balkan Peninsula during the Ottoman Rule, Thessaloniki 1967, σ. 24 ἐπ., 53 ἐπ.) Δ. Σ. Γκίνη, Περίγραμμα Ἱστορίας τοῦ Μεταβυζαντινοῦ Δικαίου, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 112 ἐπ., 130 ἐπ., 191 ἐπ., 193 ἐπ.

8. Οἱ «Γενικοὶ Κανονισμοὶ» οἱ ἐψηφισμένοι ὑπὸ τῶν ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου συγκληθεῖσιν ἐν Φαναρίῳ Ἐθνικῶν Συνελεύσεων τῶν ἐτῶν 1857 καὶ ἐπ., ἐπικυρωθέντες ὑπὸ τῆς Ὀθωμανικῆς Πύλης δι' αὐτοκρατορικὸν διατάγματος τοῦ 1860, ἐτέθησαν ἐν ἰσχύϊ τὸ 1862. Τὸ κείμενον βλ. εἰς Δ. Νικολαΐδου, Ὀθωμανικοὶ Κώδικες, τ. Γ', ἐν Κωνσταντινουπόλει 1890, σ. 2738 ἐπ., 2750 ἐπ.

Ὅτω διὰ τῶν «Γενικῶν Κανονισμῶν» αἱ ὑποθέσεις τῶν Χριστιανῶν ὑπῆλθον α) κατὰ μὲν τὸ πνευματικὸν αὐτῶν μέρος, ἦτοι διὰ διαφορὰς ἐκ μνηστειᾶς, διαζεύξεως ἢ κόρους τοῦ γάμου, διατροφῆς, κ.ἀ., ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Δικαστηρίων, πρωτοβαθμίων (Ἐπισκοπικῶν, Μητροπολιτικῶν, Πρωτοσυγκελλίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου) καὶ δευτεροβαθμίων (Μητροπολιτικῶν, Ἱεραξ Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου), β) κατὰ δὲ τὸ ὑλικὸν μέρος, ἦτοι διὰ διαφορὰς ἐκ διαθηκῶν, προικῶς, κύρους προικοσυμφῶνων κ.ἀ., εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῶν Μικτῶν Ἐκκλησιαστικῶν Δικαστηρίων, πρωτοβαθμίων (Μικτῶν τῶν Μητροπόλεων) καὶ δευτεροβαθμίου (Ἐθνικοῦ διαρκοῦς Μικτοῦ Συμβουλίου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου). Διὰ τὴν διατήρησιν τῆς καθιερωθείσης καθ' ἕλλην ἀρμοδιότητος τῶν ἀ-

Μικτὰ Ἐκκλησιαστικὰ Δικαστήρια, ἐδίκάζον δὲ ἐπὶ

νωτέρω δικαστικῶν ὀργάνων καὶ τῆς ἐνοποιήσεως τῆς τηρητέας ἐνώπιον τούτων δικονομικῆς διαδικασίας, ἦτις σημειωτέον διεξήγετο ἐγγράφως διὰ δικογράφου (ἀγωγῆς) περιέχοντος σύντομον ἱστορικόν, αἰτιολογίαν τοῦ νόμου βασιμίου αὐτοῦ καὶ αἴτημα, ἐξεδόθησαν αἱ ἐξῆς βασικαὶ Πατριαρχικαὶ καὶ Συνοδικαὶ Ἐγκύκλιοι: ἐπὶ Πατριάρχου Ἰωακείμ τοῦ Γ', τῆς 27ης Ἰανουαρίου 1881, «περὶ τῆς δικαιοδοσίας τῶν ἐκασταχοῦ Ἐκκλησιαστικῶν Δικαστηρίων», διὰ τὴν διασαφήσιν τῶν ἀμφισβητήσεων καὶ υπερβάσεων τῆς καθ' ἕλλην ἀρμοδιότητος τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων, ἦν βλ. εἰς Ἱ. Σταυροῦδου, Συλλογὴ Πατριαρχικῶν καὶ Συνοδικῶν Ἐγκυκλίων, Πατριαρχικῶν Ἀποδείξεων καὶ Ἐγκυκλίων τῆς Μ. Πρωτοσυγκελλίας, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1900, σ. 53 ἐπ. Ε. Γ. Ταπεινοῦ (ἐκδιδ. ὑπὸ Κ. Βοσνάκου), Δικονομικὸς Ὀδηγὸς ἢ ἐρμηνεία τῆς ἐν τοῖς Πατριαρχείοις καὶ τῷ κλίματι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου ἰσχυροῦς ὀθωμανικῆς ἐμπορικῆς Δικονομίας, τχ. Β', Κωνσταντινούπολις 1896, σ. 177 ἐπ. ἐπὶ Πατριάρχου Διονυσίου τοῦ Ε', τῆς 31ης Ἰανουαρίου 1891, περὶ τῆς κατωτέρω, ἦν βλ. ἐνθ' ἀνωτ. ἀντιστοιχῶς σ. 49 ἐπ., 189 ἐπ. ἐπὶ Πατριάρχου Ἀνθίμου τοῦ Ζ', τῆς 6ης Μαρτίου 1896, περὶ τῆς κατωτέρω, ἦν βλ. ἐνθ' ἀνωτ. ἀντιστοιχῶς σ. 53 ἐπ., 198 ἐπ. ἐπὶ Πατριάρχου Κωνσταντίνου, ἔτους 1899, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁδηγίαι, περὶ τοῦ πῶς δεῖ διεξάγεσθαι τὰς ἐκαστοτε ἐμπιπτούσας διαφορὰς, ἐν τοῖς Ἐκκλησιαστικοῖς καὶ Μικτοῖς Ἐκκλησιαστικοῖς Δικαστηρίοις τοῦ κλίματος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου» ἐκ σ. 180. Βλ. σχετικῶς Μ. Χριστοδούλου, Πρόχειρον Νομικόν, Βιβλίον Β', Ἡ μνηστειὰ ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ὀρθόδοξῃ Ἐκκλησίᾳ, Κωνσταντινούπολις 1895, σ. 61 ἐπ. Γ. Μ. Ἀράμπατζόγλου, Φωτίειος Βιβλιοθήκη, ἦτοι ἐπίσημα καὶ ἰδιωτικὰ ἔγγραφα καὶ ἄλλα μνηστειὰ σχετικὰ πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τ. Α', ἐν Κωνσταντινουπόλει 1933, σ. 62 ἐπ., τ. Β', ἐν Κωνσταντινουπόλει 1935, σ. 14, 30, 120 ἐπ.

Ἡ οὕτως εἰσαχθεῖσα διὰ τῶν «Γενικῶν Κανονισμῶν» καθ' ἕλλην διάκρισις καὶ ὑπαγωγὴ τῶν πολιτικῶν ὑποθέσεων τῶν Χριστιανῶν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν Μικτῶν Ἐκκλησιαστικῶν Δικαστηρίων, ἀφειμένων εἰς τὰ ἀμιγῆ Ἐκκλησιαστικὰ (Πνευματικὰ Δικαστήρια) τὰ καθαρῶς θρησκευτικοῦ χαρακτῆρος θέματα, ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς καθιερωθείσης ὑπὸ τῶν §§ Β', ΓΣΤ', ΙΖ', ΙΗ' τοῦ Χάττι-Χουμαγιὸν (Hattı Hümayın), τῆς 18ης Φεβρουαρίου 1856, ἀρχῆς τῆς διακρίσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀπὸ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, ἦν βλ. εἰς Δ. Νικολαΐδου, Ὀθωμανικοὶ Κώδικες, α' ἐκδ., ἐν Κωνσταντινουπόλει 1869, σ. 21 ἐπ. Διὰ τὴν τηρητέαν δικονομικὴν διαδικασίαν ἐνώπιον τῶν πάσης φύσεως λειτουργούντων Δικαστηρίων (Πνευματικῶν καὶ Μικτῶν) βλ. κυρίως εἰς Μ. Γ. Θεοτοκά, Νομολογία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου (1800-1896), ἐν Κωνσταντινουπόλει 1897, σ. 43 ἐπ.

Ἰδιαιτέρως διὰ τὴν πρὸ τοῦ 1862 δικαστικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου βλ. τὸ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Μελετίου τοῦ Γ', τοῦ ἐπονομαζομένου Παγκάλου, καταρτισθὲν «Ἰπομνηματιστικὸν Ὁροθετήριον τοῦ Πατριαρχικοῦ καὶ Ἐκκλησιαστικοῦ Κριτηρίου», ἔτους αἰωμ' (1845), περιλαμβάνον ἰα' κεφάλαια, βάσει τῶν Κωδικῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὑπ' ἀριθ. ΣΚΑ' (224, «ἀποφάσεων τοῦ Διδανίου») καὶ ΣΗ' (208, «πρακτικῶν τοῦ [Πατριαρχικοῦ] Κριτηρίου»), περιέχον κωδικοποιημένας δικονομικάς, κυρίως, διατάξεις περὶ τῶν πάσης φύσεως ἀγωγῶν, περὶ οὗ βλ. ἐν Γ. Ἀράμπατζόγλου, Φωτίειος Βιβλιοθήκη, ἐνθ' ἀνωτ., τ. Β', σ. 115 ἐπ. ἐν πρβλ. πρὸς σ. 18, 20 ἐπ.

⁸ Ἀρμενόπουλος 1978, 6-7

τοῦ προκειμένου τοῦ πνευματικῶν καὶ τοῦ ὕλικῶν μέρος τῶν αἰτήσεων λύσεως τῆς μνηστειας, ἐκκλητικῶς⁹. Ἐὰν ὑφίσταντο ὅμως ἰδιαίτερα Πνευματικὰ Δικαστήρια, ταῦτα ἦσαν ἀρμόδια διὰ τὴν ἐκδίκασιν τῶν πνευματικῶν διαφορῶν ἐκ μνηστειας καὶ τὰ Μικτὰ τῶν ὕλικῶν, ὡς καθωρίζετο ὑπὸ τῆς Πατριαρχικῆς καὶ Συνοδικῆς Ἐγκυκλίου τῆς 31ης Ἰανουαρίου 1891, ἀπολυθείσης ἐπὶ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Διονυσίου τοῦ Ε' καὶ ἀπευθυομένης πρὸς τοὺς Μητροπολίτας τοῦ κλίματος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, διὰ τὴν συγκρότησιν ἰδίων Πνευματικῶν Δικαστηρίων¹⁰.

Ὅπως, κατ' ἐπιταγὴν τῆς Ἐγκυκλίου ταύτης τοῦ 1891, συνεκροτήθη τὸ «Ἐπαρχιακὸν Πνευματικὸν

9. Αἱ κατὰ πρῶτον βαθμὸν ἐκδικαζόμεναι ὑποθέσεις, ὑπὸ τῶν (καὶ ἐν τῇ ἀνωτέρῳ σημειώσει ἀναφερθέντων Δικαστηρίων) α) Ἐπισκοπικῶν, β) Μητροπολιτικῶν (Ἐκκλησιαστικῶν καὶ Μικτῶν Συμβουλίων) καὶ γ) τῆς Πρωτοσυγκελίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐφεισβάλλοντο ἐνώπιον τῶν δευτεροβαθμίων Δικαστηρίων α) τῶν Μητροπολιτικῶν, διὰ τὰς ἐφέσεις κατὰ τῶν ἀποφάσεων τῶν Ἐπισκοπικῶν Δικαστηρίων, β) τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, διὰ τὰς ἐφέσεις κατὰ τῶν ἀποφάσεων τῶν Μητροπολιτικῶν Δικαστηρίων (ἐφ' ὅσον εἶχον δικάσει ταῦτα ὡς πρωτοβάθμια) καὶ τοῦ Δικαστηρίου τῆς Πρωτοσυγκελίας καὶ γ) τοῦ Ἐθνικοῦ διαρκοῦς Μικτοῦ Συμβουλίου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, διὰ τὰς ἐφέσεις κατὰ τῶν ἀποφάσεων τῶν Μικτῶν Συμβουλίων τῶν Μητροπόλεων, περὶ ὧν βλ. Ε. Γ. Ταπεινοῦ, Δικονομικὸς Ὁδηγός, ἐνθ' ἄνωτ., τχ. Α', Κωνσταντινούπολις 1894, σ. 9, 48, 87-88 ἐπ., τχ. Β', σ. 31, 174 ἐπ. Μ. Γ. Θεοτοκά, Νομολογία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 6 ἐπ., 22 ἐπ., 128 ἐπ. Τὸν Κανονισμὸν τοῦ Ἐθνικοῦ διαρκοῦς Μικτοῦ Συμβουλίου βλ. εἰς Γενικοὺς Κανονισμοὺς περὶ διευθετήσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἐθνικῶν πραγμάτων (ἐκδ. Πατριαρχικοῦ Τυπογραφείου), ἐν Κωνσταντινουπόλει 1900, σ. 43-48 ἐπ. Δ. Νικολαΐδου, Ὁθωμανικὸν Κώδικας, τ. Γ', ἐν Κωνσταντινουπόλει 1890, σ. 2750 ἐπ., 2773 ἐπ.

10. «Τὰς μὲν ἐκ μνηστειας καὶ γάμου ἀπορρευούσας (πνευματικὰς) διαφορὰς ἀφείλει διεξάγειν ἐν δικαστηρίῳ, συγκροτούμένῳ, κατὰ τὴν ἐν ἐνεργείᾳ δικονομίαν, ἐξ ἱερέων καταλλήλων, ὑπὸ τὴν προεδρείαν αὐτῆς [τῆς αὐτοῦ Σεβασμιότητος] ἢ τοῦ ἰδίου ἐπιτρόπου· τὰς δὲ ἐκ τῆς διαλύσεως [τῆς] μνηστειας καὶ τὰς περὶ προικῶν, τραχώματος, διατροφῆς καὶ διαθηκῶν διαφορὰς, ἐν δικαστηρίῳ, καταρτιζομένῳ, ὡς ἀνωτέρω, ἐκ πολιτῶν τιμίων, εὐθιπολήπτων καὶ διακεκριμένων ἐπὶ ἀκεραιότητι χαρακτήρος», ἦν βλ. ἐν π. «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», τ. 11 (ΙΑ', 1891) φυλ. 1' Μ. Γ. Θεοτοκά, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 37 ἐπ. ἐν πρβλ. πρὸς σ. 34 ἐπ. Ἱ. Σταυρίδου, Συλλογὴ Πατριαρχικῶν καὶ Συνοδικῶν Ἐγκυκλίων, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 49' Μ. Χριστοδοῦλου, Πρῶτον Νομικόν, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 62' Ε. Γ. Ταπεινοῦ, Δικονομικὸς Ὁδηγός, ἐνθ' ἄνωτ., τ. Β', σ. 189 ἐπ. Διὰ τὴν πιστὴν τήρησιν τῆς Ἐγκυκλίου ταύτης ἐξεδόθη ἐπὶ Πατριάρχου Ἀνθίου τοῦ Ζ', νέα Πατριαρχικὴ καὶ Συνοδικὴ Ἐγκύκλιος, τῆς 6ης Μαρτίου 1896, «περὶ ἀρμοδιότητος καὶ δικαιοδοσίας τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Ἐκκλησιαστικῶν ἐν γένει δικαστηρίων», ἦν βλ. εἰς Ἱ. Σταυρίδου, αὐτόθι, σ. 58' Ε. Γ. Ταπεινοῦ, αὐτόθι, σ. 198 ἐπ.

Δικαστήριον Αἰδυμοτείχου», συνελθόν εἰς πρώτην συνεδρίαν τὴν 20ὴν Φεβρουαρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους: «προκαθημένης τῆς Αὐτοῦ Σεβασμιότητος τοῦ Προέδρου Αἰδυμοτείχου Κυρίου Μεθοδίου καὶ συνεδριαζόντων τῶν μελῶν τοῦ πνευματικοῦ Δικαστηρίου τοῦ διορισθέντος ἀπὸ μέρους τῆς Αὐτοῦ Σεβασμιότητος... καὶ ἀπαρτιζομένου ἐκ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύρ Παρθενίου ὡς ἐπιτρόπου, τοῦ πρωτοπαπᾶ κύρ Δημητρίου. [ἐκ τριῶν ἱερέων ὡς μελῶν] καὶ δύο ἐκ τῶν τιμιωτάτων δημογερόντων διορισθέντων ὡς παρέδρων ἀνευ ψήφου, ἵνα ὡς ἐκ τῆς ἐμπορικῆς θέσεώς των γινώσκοντες τὰ συμβαίοντα διαφωτίζωσι τὸ πνευματικὸν δικαστήριον δι' ἐκάστην συμπίπτουσαν ὑπόθεσιν»¹¹.

Παρατίθενται ἐν συνεχείᾳ ἀποσπάσματα ἀποφάσεων, ἐκ τοῦ ἀνεκδότου Κώδικος τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Αἰδυμοτείχου ὑπὸ τὸν τίτλον «Πρακτικὰ Πνευματικοῦ Δικαστηρίου ἐν Αἰδυμοτείχῳ, 1891-1897», τὰ ὅποια ἀποτελοῦν βασικὸν νομολογιακὸν ὕλικόν διὰ

11. Τὰ τηρηθέντα πρακτικὰ τῆς ἐναρκτηρίου πρώτης συνεδρίας ὡς καὶ τῶν ἐπομένων περιέχονται εἰς τὸν ἀνεκδότον χαρτῶν χφ. Κώδικα, διαστάσεων 0,248X0,334, με στάχωσιν ἐκ δέρματος, σελίδων ἠριθμημένων 234, ὑπὸ τὸν ἐν τῷ ἐξωφύλλῳ αὐτοῦ τίτλον «Πρακτικὰ Πνευματικοῦ δικαστηρίου ἐν Αἰδυμοτείχῳ 1891-1897», σ. 1 ἐπ., ἀποκείμενον εἰς τὴν Ἱερὰν Μητρόπολιν Αἰδυμοτείχου. Ἡ ἀρμοδιότης τοῦ Πνευματικοῦ τούτου Δικαστηρίου ἦτο ἀποκλειστικὴ, ἀφεῶρα δὲ τὴν ἐπίλυσιν τῶν ἐκ τῆς μνηστειας καὶ τοῦ γάμου πνευματικῶν διαφορῶν, μετὰ τὴν «διεκπερατῶσιν τῶν ὕλικῶν διαφορῶν τῶν ἐνδιαφερομένων ἐν τῷ Ἐπαρχιακῷ Δικαστηρίῳ», αὐτόθι. Ἰπὸ τὴν ὀνομασίαν «Ἐπαρχιακὸν Δικαστήριον» ἀσφαλῶς ἐννοεῖται τὸ «Μικτὸν Ἐκκλησιαστικὸν Δικαστήριον», ἀποτελούμενον ἐκ 5 ἢ 7 λαϊκῶν μελῶν ὑπὸ τὴν Προεδρίαν τοῦ Μητροπολίτου, πρακτικὰ τοῦ ὅπου βλ. εἰς τὸν ἀνεκδότον χαρτῶν χφ. Κώδικα, διαστάσεων 0,236X0,345, με στάχωσιν ἐκ δέρματος, σελίδων ἠριθμημένων 137, ὑπὸ τὸν τίτλον «Βιβλίον τῶν ἐκδιδομένων ἀποφάσεων τοῦ Μικτοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Πνευματικοῦ Δικαστηρίου ἐν Αἰδυμοτείχῳ, 1898-1916», ἀποκείμενον εἰς τὴν αὐτὴν ὡς ἄνω Μητρόπολιν, ἐνθα ὑφίστανται καὶ ἕτεροι χφ. Κώδικες, περιέχοντες λίαν ἐνδιαφέρον δικαιοκὸν ὕλικόν, ὡς: α) χφ. Κώδιξ, διαστάσεων 0,268X0,370, ἐσταχωμένος ἐξ ὀλοκλήρου ἐκ δέρματος, σελίδων ἠριθμημένων διὰ νεωτέρας χειρὸς (;) 266, (ἐξ ὧν αἱ πλεῖσταί λευκαί), ὑπὸ τὸν τίτλον (τεθέντα ἐν ἐξωφύλλῳ διὰ νεωτέρας χειρὸς) «Κώδιξ Α', τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Αἰδυμοτείχου, περιέχων θεωρήσεις λογαριασμῶν καὶ ἄλλας πράξεις ἀνευ χρονολογικῆς τάξεως, ὧν ἡ μὲν παλαιότερα εἶναι τοῦ 1736 ἢ δὲ νεωτέρα τοῦ 1848», β) χφ. Κώδιξ, διαστάσεων 0,268X0,490, με στάχωσιν ἐκ δέρματος, σελίδων ἠριθμημένων διὰ νεωτέρας χειρὸς 128, ὑπὸ τὸν τίτλον «Κώδιξ Β', ἐτῶν 1834-1898, γ) χφ. Κώδιξ, διαστάσεων 0,256X0,390, ἐσταχωμένος, σελίδων ἠριθμημένων 188 (ἐξ ὧν γεγραμμέναί σσ. 1-174, λευκαί σσ. 175-188), ὑπὸ τὸν τίτλον «Βιβλίον Πρακτικῶν Πνευματικοῦ Δικαστηρίου, 1898», ἐτῶν 1898-1905, δ) χφ. Κώδιξ, διαστάσεων 0,245X0,330, με στάχωσιν ἐκ λινοῦ, σελίδων ἠριθμημένων 191 (ἐξ ὧν γεγραμμέναί σσ. 1-85, λευκαί σσ. 56-57, 86-191), ὑπὸ τὸν τίτλον «Δικαστικὰ Δημογεροντίας, 1905-1914».

τόν καθορισμόν τῆς ἐν γένει δομῆς καὶ τῶν βασικῶν σημείων λειτουργίας τοῦ θεσμοῦ τοῦ baba-hakki.

Α'. 1. Συνεδριάσεις ΙΕ', τῆς 15ης Σεπτεμβρίου 1894, σ. 100-101 ἐπ.¹².

Ἀπόδοσις τοῦ «μπαμπά-χακῆ», ἕνεκα διαλύσεως τῆς μνηστείας ὑπαιτιότητι τῆς μνηστῆς.

«Ἐνάγουσα ἡ μνηστὴ Δήμητρα κάτοικος Καραπεύλη» περὶ διαλύσεως τῆς μνηστείας τῆς ἕνεκα ὑπαιτιοῦ κακῆς διαγωγῆς τοῦ μνηστοῦ αὐτῆς, ὅστις δι' ὑποβληθείσης ἐνοστάσεως ἀπῆται ὅπως «ἐπιστραφῶσι αὐτῷ μόνον τὰ ἀπέναντι τοῦ οὕτω καλουμένου παμπᾶ (;) χακῆ δοθέντα ὑπ' αὐτοῦ χρήματα τῆ μνηστῆ αὐτοῦ». Πρὸς ἀπόδειξιν τῶν ἰσχυρισμῶν τούτων τῶν διαδίκων τὸ Δικαστήριον ἔταξεν ὡς μέσον ἀποδείξεως μάρτυρας, ἐξετασθέντας ἐπ' ἀκροατηρίῳ κατὰ τὴν Συνεδρίασιν ΙΗ', τῆς 6ης Ὀκτωβρίου 1894 (σ. 108), ἔνθα ὑπὸ ἐνὸς μάρτυρος κατετέθη ὅτι πράγματι ὁ ἐναγόμενος παρέδωκε «τῆ μνηστῆ αὐτοῦ ὡς μπαμπά-χακῆ τὸ ἐσπέρας τοῦ ἀρραβῶνος 220 γρ (ὄσια) εἶτα 110 γρ (ὄσια), 2 εἰκοσάρικα φλωρία, ἐν δακτυλίδιον καὶ μίαν μπέρταν», «ἄτινα καὶ ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψει ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου ὡς ἀπέναντι τοῦ μπαμπά-χακῆ δοθέντα, ὡς καὶ ἐκεῖνα τὰ χρήματα, ἄτινα παρεδέχθη ἡ ἐνάγουσα ὡς ληφθέντα ὑπ' αὐτῆς». Βάσει αὐτῶν τὸ Δικαστήριον διέλυσε τὴν μνηστειάν ὑπαιτιότητι τῆς ἐναγούσης, ἐπὶ τῇ ἐπιστροφῇ διπλῶν τῶν «μνηστρων καὶ τῶν ἀπέναντι τοῦ μπαμπά-χακῆ ληφθέντων χρημάτων».

2. Συνεδριάσεις ΙΗ', τῆς 6ης Ὀκτωβρίου 1894, σ. 109¹³.

Ὅμοιος, ἀπόδοσις τοῦ «μπαμπά-χακῆ».

Διάλυσις μνηστείας, ὑπαιτιότητι τῆς μνηστῆς, ὑποχρεωθείσης τῆς ἐναγούσης εἰς ἐπιστροφὴν διπλῶν τῶν μνηστρων «καὶ τῶν ἀπέναντι τοῦ μπαμπά-χακῆ ληφθέντων χρημάτων 300 γροσίων».

3. Συνεδριάσεις ΚΖ', τῆς 2ας Νοεμβρίου 1895, σ. 174¹⁴.

Ἀπόδοσις τοῦ «πατρικοῦ δικαίωματος», λόγῳ θανάτου τῆς μνηστῆς.

«Ἀνεγνώσθη ἀγωγὴ ὑπὸ ἡμερ (ομηνίαν) 28ης 8/βρβ. ο.ε.ε. τοῦ ἐκ τοῦ χωρίου Γιαλπούς Τατάρ Ἀποστόλου Κ. δι' ἧς αὐτός ἐκτίθησιν ὅτι πρὸ ἐνὸς ἔτους ἀρραβωνίσας τὸν υἱὸν αὐτοῦ Παρασκευᾶν μετὰ τῆς συγχωρίου του. Ἀντίττας Γ. ἔδωκε τῷ πατρὶ αὐτῆς Γ.

συμφώνως τῷ ἐθίμῳ τοῦ τόπου ὡς πατρικὸν δίκαιον 4 λίρ (ας) Τ (ουρκίας), ἐν τέταρτον λίρ (ας) Τ (ουρκίας) καὶ δύο εἰκοσόφραγκα, ἄτινα, ἀποδωσάσης ἡδη τῆς εἰρημένης Ἀνθίτσας, ἀρνεῖται νὰ ἐπιστρέψῃ τῷ ἐνάγοντι καὶ ὅτι συνφᾶ τῷ νόμῳ δικαιοῦμενός ὅπως λάβῃ αὐτὰ ἐξαιτεῖται ὅπως προσκληθῆ ἐπὶ δικαστηρίου ὁ πατὴρ τῆς ἀποθανούσης καὶ πειθαναγκασθῆ εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν εἰρημένων χρημάτων. Τοῦ ἐναγομένου ὁμοῦ καίπερ κλητευθέντος νομίμως καὶ μὴ ἐμφανισθέντος, ὁ ἐνάγων ἐξητήσατο ὅπως ὁ ἀντίδικος αὐτοῦ καταδικασθῆ ἐρήμην ἐφ' ᾧ καὶ τὸ δικαστήριον σκεφθὲν κατὰ τὸν νόμον ἐνέκρινε τὴν ἐπιστροφὴν καὶ ἀπόδοσιν τῶν εἰρημένων χρημάτων τῷ ἐνάγοντι καὶ ἐπὶ τούτῳ ἐξέδωκε ἐρήμην ἀπόφασιν».

Ἐκ τούτων δύναται νὰ συναχθῆ ὅτι ὁ θεσμὸς τοῦ baba-hakki ἢ ὀρθώτερον τοῦ «πατρικοῦ δικαίωματος» ἀνήκειν εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν τοπικῶν ἐθίμων (: συμφώνως τῷ ἐθίμῳ τοῦ τόπου), ἀναγνωριζόμενος σαφῶς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας διὰ τῆς νομολογίας τῶν Ἐκκλησιαστικῶν τῆς Δικαστηρίων.

Ἡ σύστασις αὐτοῦ ἐγένετο, βασικῶς, κατὰ τὴν μνηστειάν, ἀτύπως (:), βεβαιουμένης ταύτης διὰ μαρτύρων.

Μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς ἱερολογίας τῆς μνηστείας¹⁵, αὕτη πλέον συνιστᾶτο βάσει τῆς Πατριαρχικῆς καὶ Συνοδικῆς Ἐγκυκλίου τῆς 12ης Ἰουλίου 1868¹⁶, δι' ἀπλῆς συμφωνίας («ψιλὰ σύμφωνα») ¹⁷ συντασσο-

15. Ἡτις διαμορφωθεῖσα ὡς «ἴδιος τύπος μνηστείας» εἰς τὸ βυζαντικὸν δίκαιον (βλ. Γ. Σ. Μαρτιδάκη, Τὸ Ἀστικὸν Δίκαιον ἐν ταῖς Νεαραῖς τῶν Βυζαντινῶν Ἀυτοκρατόρων, Ἀθήναι 1922, σ. 15-24 ἐπ.), μεταγενεστέρως κατηγορήθη, ἀρχικῶς ἐθιμικῶς δι' ἀρχήσας (βλ. Ν. Ι. Πάνταζοπούλου, Ἐκκλησία καὶ Δίκαιον ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 769 ἐπ. τοῦ αὐτοῦ, Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ἐπιστήμην τοῦ Δικαίου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 143 ἐπ.), καὶ εἶτα διὰ τῶν Κανονικῶν Διατάξεων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου (βλ. καὶ κατωτέρω σημ. 17), εἰσαχθείσης τῆς ἀτύπου συστάσεώς της κυρίως διὰ τῶν λεγομένων «ψιλῶν συμφώνων».

16. Περὶ ἧς βλ. εἰς Ἰ. Σταυρίδου, Συλλογὴ Πατριαρχικῶν καὶ Συνοδικῶν Ἐγκυκλίων, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 37 ἐπ. Μ. Γεδεών, Κανονικαὶ Διατάξεις, τ. Α', ἐν Κωνσταντινουπόλει 1888, σ. 399 ἐπ. Ἡ αὐτὴ ὡς ἄνω Ἐγκύκλιος ἀπελύθη, κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους αὐξή' (1868), ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Πατριάρχου καὶ ὡς Πατριαρχικὴ Ἀπόδειξις (ἡτις ἦτο Πατριαρχικὴ Ἐγκύκλιος ἀπευθυνομένη μόνον διὰ τοὺς κληρικῶς καὶ λαϊκοὺς τῆς περιφέρειας τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Κωνσταντινουπόλεως, Σταυρίδου, αὐτόθι, σ. ε'). Πρβλ. Μ. Χριστοδούλου, Πρόχειρον Νομικόν, τ. Β', ἐνθ' ἄνωτ., σ. 5, 14. Διὰ τὴν νομικὴν φύσιν τῆς Πατριαρχικῆς Ἐγκυκλίου τοῦ 1868 βλ. ad hoc ἀποφάσεις τῶν δικαστικῶν ὀργάνων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου εἰς Μ. Γ. Θεοτοκά, Νομολογία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 410, 411-413 ἐπ.

17. Βλ. Νομικόν τοῦ ἐπισκόπου Καμπανίας κυρίου Θεοφίλου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων (1788), κριτ. ἐκδ. Δ. Σ. Γκλίνη, Παράρτημα τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος Σχολῆς ΝΟΕ

12. Τοῦ χφ. Κώδικος τῶν «Πρακτικῶν τοῦ Πνευματικοῦ Δικαστηρίου Διδυμοτελεχου, 1891-1897», ἐνθ' ἄνωτ.

13. Αὐτόθι.

14. Αὐτόθι.

μένου επιπροσθέτως και του σχετικού προικοσυμφώνου. Η Έγκυκλιος αυτή προσδιόριζε ότι μία των απαραίτητων προϋποθέσεων δια την έγκυρότητα της μνηστείας ήτο ο διδόμενος εξ εκατέρων των μερών «άρραβών» να συνίστατο αποκλειστικώς εκ δακτυλιδίων, όστις εν περιπτώσει διαλύσεως αυτής θα επεστρέφετο διπλούς παρά του υπαιτίου μέρους¹⁸.

Τα έπιτασσόμενα υπό της ανωτέρω Κανονικής Διατάξεως έτηρήθησαν έπακριβώς εις τās ανωτέρω αποφάσεις του Πνευματικού Δικαστηρίου Διδυμοτείχου ως προκύπτει εκ της διατυπώσεως: επί τη έπιστροφή διπλών των «μνηστρων και των άπέναντι του μπαμπάχακη ληφθέντων χρημάτων».

Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, 1960, ένθα: ένφ «Τήν μνηστείαν τήν γινομένην δι' Ιερολογίας, αι βασιλικαι Νεαραι κατά τήν άγιαν Έκκλησίαν θεσπίζουσι τελείαν μνηστείαν. Τήν δέ μνηστείαν όπου κάμνουν κατά συμφωνίαν, τήν όποιαν λέγουσι και φιλά σύμφωνα, αι βασιλικαι Νεαραι και ή Έκκλησία δέν τās δέχονται διά τελείας μνηστείας» (Πολιτικός Νόμος, κεφ. Α', § 1, αυτόθι, σ. 78), έν τούτοις «έν τοίς παρουσι καιροίς, τών ορθοδόξων σπανίως έν μέρεσι γίνεται μνηστεία, δηλ. άρραβών, διά Ιερολογίας, αλλά διά φιλών συμφώνων... Διά τούτο τώρα, άφ' ού συμφωνήσουν τά δύο μέρη, αλλάζουσι δακτυλιδια και γίνεται τó προικοσύμφωνον» (κεφ. Α', § 39 έν πρβλ. προς § § 25, 42, αυτόθι, σ. 81 έπ.). Βλ. έπίσης Μ. Γ. Θεοτοκά, Νομολογία του Οικουμενικού Πατριαρχείου, ένθ' άνωτ., σ. 408-409 έπ.

18. Η ως άνω Κανονική Διατάξις του Πατριάρχου Γρηγορίου του ΣΤ', ήτις διελάμβανεν έπιτακτικώς: ότι «τά λόγη άρραβώνος διδόμενα άμοιβαίως φιλά σύμφωνα θέλουσι συνίστασθαι εις δακτυλιδια εξ εκατέρων των μερών αξίας άναλόγου της καταστάσεως των μνηστευμένων, και αυτά μόνα λογίζονται ό καθ' έαυτó άρραβών, όστις, έν περιπτώσει διαλύσεως τυχόν της μνηστείας, έχει έπιστρέφεσθαι διπλάσιος παρά τού μετανοούντος μέρους» (Σταυρίδου, ένθ' άνωτ., σ. 38), βασικώς απέδιδε τó κρατούν βυζαντινορωμαϊκόν νομικόν καθεστώς ως τούτο περιείχετο εις τήν Έξάβιβλιον του Άρμενοπούλου (Δ', β', 1): «Ο άρραβών φύσιν έχει τοιαύτην, ίνα ό μόν λαδών τόν άρραβώνα, ει παραιτήσεται, διπλάσιον, όπερ έλαθεν, άποδώ' ει δέ ό δεδωκώς, ίνα έκπέση των άρραβώνων» (βλ. τήν τελευταίαν έκδοσιν Κωνσταντίνου Άρμενοπούλου, Πρόχειρον Νόμων ή Έξάβιβλος, έπιμ. Κ. Γ. Πιτσάκη, Αθήνα 1971, σ. 222), έθεωρείτο δέ υπό των δικαστικών όργάνων του Οικουμενικού Πατριαρχείου ως λαν βασική διά τó δικαίον της μνηστείας νομική διάταξις, περί ής βλ. πλείονα εις Μ. Γ. Θεοτοκά, Νομολογία του Οικουμενικού Πατριαρχείου, ένθ' άνωτ., σ. 408-410, 412-414 έπ. Σχετικώς βλ. και προγενεστέρως Κανονικές Διατάξεις αΐτινες και αύται άποδίδουν τήν ως άνω, επί του αύτου θέματος, ρύθμισιν της Έξάβιβλου: 'Αδήλου Πατριάρχου «Εις διάλυσιν άρραβώνος διά φιλών συμφώνων συγχώρησις, διά πληρωμής του διπλού άρραβώνος» (Μ. Γεδεών, Κανονικαι Διατάξεις, τ. Α', ένθ' άνωτ., σ. 211 έπ.)· Πατριάρχου Καλλινίκου του 'Ακαρνώνος (1701;) «Γράμμα διά να μη γίνωνται άρραβώνες ένου ειδήσεως του κατά τόπον άρχιερέως» (Γεδεών, αυτόθι, τ. Β' (1889), σ. 404 έπ.)· Πατριάρχου 'Αγαθαγγέλου του από Χαλκηδώνος, έτους 1827, κεφ. Γ', περί «των διδομένων άμοιβαίων δακτυλιδίων» (αυτόθι, τ. Α', σ. 321).

Τό baba-hakki συνίστατο εκ χρημάτων¹⁹, σπανιότατα δέ εξ άλλων πραγμάτων²⁰, ως κατωτέρω αναφέρεται, ήτο δέ τελείως διάφορον των λεγομένων «μνηστρων», όηλαδή του άρραβώνος, περί του όποιου ύφίστατο ύποχρέωσις εκ της Κανονικής Διατάξεως του 1868 να άποτελήται αποκλειστικώς εκ δακτυλιδίων.

Ός προς τόν ύπόχρεων της συστάσεως του baba-hakki και τόν δικαιούμενον τούτου, εις τās προπαραθεθείσας αποφάσεις, παρατηρούνται όρισμένοι παραλλαγαί. Εις τās ύπ' αριθ. 1 και 2 αποφάσεις ή ύστασις έγένετο υπό του άνδρός ύπερ της μνηστής, πιθανώς ένεκα μη ύπάρξεως πατρός. Δέον να αποκλεισθή ή περίπτωσις αύτη να ήτο συνήθης, διότι τότε θα είχομεν έρμηνείαν ή όποια ούδόλως θα συνεβιάζετο με τήν όνομασίαν (baba-hakki) και τó περιεχόμενον του θεσμού. Εις τήν ύπ' αριθ. 3 άπόφασιν, κατεβλήθη υπό του πατρός του άνδρός εις τόν πατέρα της μνηστής «ως πατρικόν [αυτου] δικαίον».

Η καταβολή του «τιμήματος» τούτου θεωρείται ως γενομένη υπό άρρεσιν (διαλυτικήν);, διότι εις περιπτώσιν άνυπαιτίου, διά τόν ύπόχρεων της καταβολής, λύσεως της μνηστείας, τούτο άνεζητείτο και δη δικαστικώς, με έπιτυχή άποτελέσματα. Δύναται ούτω να γίνη θεκτή, ή, κατ' αναλογίαν της ανωτέρω θέσεως της νομολογίας των Έκκλησιαστικών Δικαστηρίων, ύποστηρικθεισα άποφίς²¹ καθ' ήν τó «τίμημα» τó καταβαλλόμενον ως baba-hakki είχε χαρακτήρα «άσφαλείας του γάμου», διότι τούτο έδει να έπιστραφή εις περιπτώσιν διαλύσεως του γάμου ύπαιτιότητι της γυναικός.

Τό ότι ή καταβολή του «τιμήματος» έγένετο προς

19. Έκτός των έν τφ κειμένω αναφερομένων άποσπασμάτων άποφάσεων του «Πνευματικού Δικαστηρίου Διδυμοτείχου» βλ. και εις άτομικόν σημειωματάριον («θεφτέριον»), προσωπικών χρεοπιστωτικών λογαριασμών, έτών 1905-1911; προερχόμενον εκ του χωρίου Εύγενικου Διδυμοτείχου, του Δημητρου 'Ανασταίου Πασιάκιζιου (ένεκα της καταγωγής του εκ του χωρίου Πασακιού 'Ανατολικής Θράκης), διαστάσεων 0,136X0,196, ένθα αναγράφονται λαν ένδιαφέρουσαι σημειώσεις, ένδεχομένως έτους 1910, έχουσαι: σ. 24, «Διά άραβώνα... ένώτια: 125, δακτυλιδιον: 35» σ. 25, «διά Μπαμπά χακκή δύο (ο) χιλιάδες δώσαμε: 2000, δύο Αύστριακάς Δούμπλες προς τρίς χιλ (ιάδες): 6000, δύο (ο) Μαχμο (υ) διέδες προς χιλιάς τριακοσίαις ένας: 1300 και προς χιλιάς πεντακοσίαις ένας: 1500, έτερη μία Δούμπλα τρίς χιλ (ιάδες): 3000, διά Μπαμπά χακκή έτερα: 2000». Λαμβανομένων ύπ' όψιν και των διαφέρων άλλων σημειώσεων του ως άνω σημειωματαρίου τó μη αναγραφόμενον νόμισμα πρέπει να αναφέρεται εις τουρκικά γρόσια. Η πληροφορία περί των ανωτέρω σημειώσεων όφείλεται εις τόν καθηγητήν Ν. Ι. Πανταζόπουλον, κατ' ανακοίνωσιν του Γ. Γκιρτζιμανάκη.

20. Βλ. Ε. Π. 'Αλεξάκη, 'Η δομή της έλληνικής οικόγενειας στη Θράκη, ένθ' άνωτ., σ. 67-68.

21. 'Υπό του Ε. Π. 'Αλεξάκη, ένθ' άνωτ., σ. 68.

τὸν πατέρα τῆς διδομένης εἰς γάμον θυγατρὸς του, ὡς ἀποκλειστικὸν «πατρικόν» του «δικαίωμα», ἐπιτρέπεται τὴν διασταλτικὴν του ἐρμηνείαν πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς εἰδικωτέρας ἀξιολογήσεώς του.

Ἐὰν θεωρηθῇ, ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ὅτι τὸ κατὰ τὴν λειτουργίαν τοῦ θεσμοῦ τοῦ baba-hakki διδόμενον χρηματικὸν ποσὸν ἀπετέλει εἶδος ἀποζημιώσεως διὰ τὴν στέρησιν τῆς θυγατρὸς, ὡς «τίμημα ἐξαγορᾶς» τῆς, τότε δύναται τις νὰ ὀδηγηθῇ, μὲ ἀρκετὰς ἐπιφυλάξεις, εἰς θεσμοὺς ἀναγομένους εἰς τὴν ἀρχαιότητα.

Εἰς τῶν θεσμῶν τούτων ἦτο ὁ τῶν ὀμηρικῶν «ἐδῶν», τὰ ὁποῖα ἦσαν προσφορὰ τοῦ ὑποψηφίου συζύγου πρὸς τὸν πατέρα τῆς μελλονύμφου γυναικὸς, εἶχον δὲ ταῦτα χαρακτῆρα «τιμήματος ἀγορᾶς» τῆς γυναικὸς²² ἢ, ἐνδεχομένως, γαμηλῶν δώρων²³.

Ἄλλος θεσμός, ὡς παραδίδεται ἀπὸ φιλολογικὰς πηγὰς²⁴ καὶ δὴ τὸν Ἡρόδοτον²⁵, ἦτο ὁ δι' «ἀγορᾶς γάμος» (ἰδίως) τῶν Θρακικῶν φυλῶν, κατὰ τὸν 4ον π.Χρ. αἰῶνα, ὅστις ὁμοίως ἀντιμετωπίζεται μὲ σκεπτικισμὸν ὑπὸ ὀρισμένων συγγραφέων²⁶, ὡς πρὸς τὴν

ἀναγωγὴν του πρὸς τὸν θεσμὸν τοῦ baba-hakki.

Ἄλλὰ καὶ νεώτεροι σχετικῶς πηγὰι παραδίδου στοιχεῖα, ἰδιαίτερος σημαντικὰ, ἐξ ὧν προκύπτει ἡ ὑπαρξίς τοῦ ἐθιμικοῦ θεσμοῦ τοῦ «δι' ἀγορᾶς» γάμου τῆς γυναικὸς, μὲ περιεχόμενον παραλλάσσον κατὰ περιοχάς²⁷.

Εἰς τὰς «Διαταγὰς Γάμων» τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Σαμουὴλ τοῦ Χαντζερῆ, τὰς ἐκδοθεῖσας τὸ ἔτος 1767 μὲ σκοπὸν τὸν περιορισμὸν τῶν προικοδοσιῶν, ἐν παραγράφῳ 2α τοῦ στ' κανόνος, διαλαμβάνονται τὰ ἐξῆς:

«Ἦγουν μὲ τὸ νὰ σώζεται εἰς μερικὰς πόλεις, καθὼς τῆς Βουλγαρίας καὶ Ἀραβίας, ἢ καὶ ἀλλοῦ, μὴ συνήθεια παλαιά, ὅπου κοντὰ ὅπου δὲν λαμβάνει καὶ δὲν παίρνει ὁ γαμβρὸς ἀπὸ τὴν νύμφην, ὄχι μόνον ἄσπρα, ἀλλὰ καὶ μὴτε παντελῶς προίκα, χρεωστῆ ἀκόμη καὶ νὰ πληρώνει εἰς τὸν πενθερὸν του καὶ εἰς τὴν πενθεράν του, χάριν τροφῆς καὶ ἀνατροφῆς τοῦ παιδιοῦ των ἕνα τι διωρισμένον διὰ νὰ λάβει τὴν κόρην, αὐτὴ ἢ συνήθεια νὰ σώζεται, νὰ φυλάττεται, καὶ νὰ γίνετα ἀνεμποδίστως, ὡσάν ὅπου εἶναι μὴ ἀπὸ τίς καλῆς τοῦ παλαιοῦ καιροῦ συνήθειες, καὶ ὄχι τοῦ νέου, καὶ τῶν πολλῶν ἐπαίνων ἀξία, καὶ ὡς σημεῖον ἀρρενικοῦ φρονήματος, καὶ ἄκρας ὑποταγῆς τῆς γυναικὸς εἰς τὸν ἄνδρα αἰτίων»²⁸.

22. Ἀντιπροσωπεύοντα ἐτὸ πραγματικὸν τίμημα τῆς νύμφης εἰς τὸν γάμον δι' ἀγορᾶς τῆς συζύγου», περὶ ὧν βλ. Μ. Ι. Τσιτσικλή, Ἐθνομορφολογία - Ἐθνωπία, ἀν. ἐκ. τοῦ π. «Ἑλληνικά», τ. 17 (1960), σ. 24 ἐπ., 27-28 ἔνθα πηγὰι καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

23. Βλ. Κ. Πολυγένης, Πραγματεία περὶ προικῶν³, Ἀθήναι 1930, σ. 17 ἐπ. Ἱ. Ζέπου, Τὸ δίκαιον κατὰ τοὺς ὀμηρικοὺς χρόνους, ἐν π. Ἀρχαῖον Ἰδιωτικὸν Δίκαιον», τ. 10 (1943), σ. 256 Ἱ. Α. Δημάκη, Ὁ θεσμός τῆς προικῆς κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν δίκαιον, Θεσσαλονίκη 1959, σ. 15, 23 ἐπ. μετὰ πηγῶν καὶ βιβλιογραφίας.

24. Καὶ δὴ τὸν Ἀριστοτέλην, Πολιτικά, Β', 1268b, 39-41: «Τοὺς γὰρ ἀρχαίους νόμους λίαν ἀπλοῦς εἶναι καὶ βαρβαρικοῦς· εἰσδηροφρονοῦντο τε γὰρ οἱ Ἕλληνες, καὶ τὰς γυναῖκας ἐκονοῦντο παρ' ἀλλήλων», περὶ τῆς ἀξιοπιστίας δὲ μὴ τοῦ ἐν λόγῳ χωρίου διευκρινίσθησαν ὁμοίως ἀμφιβολίαι, δι' ἃς βλ. εἰς Π. Α. Δημάκη, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 15 καὶ τὴν αὐτῆς βιβλιογραφίαν.

25. Βλ. Ἱστορία, V, 6: «Τῶν δὲ δὴ ἄλλων Θρησκῶν ἐστὶ ὅδε νόμος· ...Τὰς [δὲ] παρθένους οὐ φυλάσσοις, ἀλλ' ἐῴσι τοῖσι αὐταῖς βούλωνται ἀνδράσι μίσησθαι, τὰς [δὲ] γυναῖκας ἰσχυρῶς φυλάσσοις· [καὶ] ὠνεύονται τὰς γυναῖκας παρὰ τῶν γονέων χρημάτων μεγάλων». Βλ. ἐπίσης Ἐνοφώντος, Κύρου Ἀνάστασις, VII, ii, 38: «καὶ θυγατέρα δώσω καὶ εἰ τίς σοι ἐστὶ θυγάτηρ, ὠνήσομαι Θρακίῳ νόμῳ» Ἡρακλεῖδου (Ἰωνικοῦ), Περὶ Πολιτειῶν, XXVIII, λ. Θρακῶν (C. Müller, Fragmenta Historicorum Graecorum, 1848, ἐπανέκδοσις 1975, τ. II, σ. 220): «καὶ ἐκ περιουσίας οἱ γάμοι».

26. Ὡς ὑπὸ τοῦ Ε. Π. Ἀλεξάκη, Ἡ δομὴ τῆς ἐλληνικῆς οἰκογένειας στὴ Θράκη, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 70, ἐνφ, ἀντιθέτως, ὁ Κ. Μ. Ἀποστολίδης, Βούλγαροι ἢ Ἕλληνες ἦσαν οἱ Καρυῶται, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 189 σημ. 5, προσθίνει εἰς οὐσιαστικὴν ἀναγωγὴν τοῦ θεσμοῦ τοῦ «ἀγαρλικίου» («ἐκ τοῦ ἀγορᾶλι (ι), ἀγορᾶ-ἀγοράζω»), ταυτοσημοῦ ἢ ἔχοντος τὴν αὐτὴν δομὴν, φύσιν καὶ προορισμὸν πρὸς τὸν θεσμὸν τοῦ

baba-hakki, πρὸς τὸ «παλαιὸν Θρακικὸν ἔθιμον τῆς ἐπὶ τοῦ ἀνδρὸς ἐξαγορᾶς τῆς γυναικὸς παρὰ τῶν γονέων τῆς», αὐτόθι. Ὁ ὁμοίως ἀναφερόμενος θεσμός τοῦ «ἀγαρλικίου» («ἀγορᾶλι») δύναται νὰ συσχετισθῇ πρὸς τὸν ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Ν. Ι. Πανταζοπούλου, Ἐκκλησία καὶ Δίκαιον ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 731 σημ. 14, θεσμὸν τοῦ ἀγαρλικίου, τῆς ἀγορᾶς δηλ. τῆς γυναικὸς ἐπὶ τοῦ ἀνδρὸς, ἀπαντῶμενος ἀκόμη καὶ σήμερον παρ' Ἀθιγγάνους... καὶ μέρους ἐσχάτων ἦτο ἐν χρήσει ἐν τῇ πεδινῇ Θεσσαλίᾳ».

27. Ὁμοίως, κατὰ πηγὴν παρατιθεμένην εἰς τὴν μελέτην τοῦ Ν. Ι. Πανταζοπούλου, Ἐκκλησία καὶ Δίκαιον, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 731 σημ. 14, ἡ συνήθεια αὕτη τῆς καταβολῆς «τιμήματος» εἰς τὸν πατέρα τῆς νύμφης ἦτο ἡδὴ γνωστὴ καὶ εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Καυκάσου Ἰθρίαν (1447), ὡς μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Γ. (Σ) Φραντζῆ: «εἶπε μοι γὰρ ὁ τῆς Ἰθρίας ρῆξ, τοιαύτη οὐκ ἔστι συνήθεια παρ' ἡμῖν ἵνα διδῶσιν χρήματα αἱ γυναῖκες τοῖς ἀνδράσιν οὗς μέλλουσι λαβεῖν, ἀλλ' οἱ ἄνδρες ταῖς γυναῖξιν» (Χρονικόν, III, 2, ἐκδ. Bonn 1838, σ. 217).

28. Περὶ ὧν βλ. Διαταγὰι γάμων, Κωνσταντινούπολις, ἐν ἔτει σωτηρίῳ αἴφξ' (1767), ἀναδημοσιευθεῖσαι ὑπὸ Γ. Βαλέτα, ὑπὸ τὸν τίτλον: Λόγοι πατριωτικοῦ Σαμουὴλ Χαντζερῆ, Ἀθήναι 1948, σ. 78. Αἱ «Διαταγὰι Γάμων», (ἐκαρακτῆρισθησαν ὑπὸ τοῦ Ν. Ι. Πανταζοπούλου, Ἐκκλησία καὶ Δίκαιον, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 730, ὡς «ἐγκύκλιαι συνεταγμέναι εἰς τὴν δημοτικὴν, προτασσομένης τῆς Κανονικῆς Διατάξεως», ἐνφ ὑπὸ τοῦ Μ. Γεδεών, Αἱ περὶ προικοδοσίας ἐπαρχιακαὶ καὶ πατριαρχικαὶ διατάξεις, ἐν π. Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», τ. 8 (1887-1888), σ. 225, ἀναφέρονται ὡς λόγοι «ἀπαγγελλθέντες» βλ. ἐπίσης τοῦ αὐτοῦ, Κανονικαὶ Διατάξεις, τ. Α', ἔνθ' ἄνωτ., σ. 261, ἐν πρβλ.

Ὁ κανὼν οὗτος τοῦ Πατριάρχου Σαμουὴλ προσθέτει νέον στοιχείον εἰς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ καταβαλλομένου «τιμήματος» εἰς τὸν πατέρα τῆς ὑποδόμενης εἰς γάμον θυγατρὸς του («πενθερόν»), ἥτοι τὸ «χάριν τροφῆς καὶ ἀνατροφῆς τοῦ παιδιοῦ του ἕνα τι διωρισμένον διὰ τὰ νὰ λάβει τὴν κόρη». Ἀντιπροσωπεύει δηλαδὴ τὸ «τίμημα» τὰ δαπανηθέντα ποσὰ διὰ τὰ «ἀνατροφεία»²⁹ τῆς θυγατρὸς του, ὀφειλόμενα ὑπὸ τοῦ ἀνδρός. Οὕτως ὁ ἀνὴρ, διὰ τῆς καταβολῆς τοῦ προσδιωρισμένου «τιμήματος», οὐσιαστικῶς προέβαινε εἰς τὴν «ἀγοράν» τῆς γυναικὸς, γεγονός τὸ ὁποῖον ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐπεκροτεῖτο: «αὐτὴ ἡ συνθήκη νὰ σώζεται, νὰ φυλάττεται, καὶ νὰ γίνεται ἀνεμποδίστως...», διότι ἀπετέλει, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ «σημείον ἀρρενικοῦ φρονήματος, καὶ ἄκρας ὑποταγῆς τῆς γυναικὸς εἰς τὸν ἄνδρα αἴτιον»³⁰.

Ἡ ὑπαρξίς τῆς καταβολῆς «τιμήματος» ὑπὸ τοῦ ἀνδρός μαρτυρεῖται ὅτι ὑφίστατο ἐν Ἡπειρῷ, ἔνθα «ὑπῆρχε καὶ ὑπάρχει ἀκόμη ἡ παλαιὰ συνθήκη ὅπως οἱ γαμβροὶ προσφέρωσιν οὕτως εἰπεῖν γαμήλια τέλη εἰς τὸν πατέρα τῆς νύμφης, τὰ δημηρικὰ ἔεδνα»³¹, ἐν Πελοποννήσῳ³² καὶ δὴ εἰς Τεγέαν Ἀρκαδίας εἰς

πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Ν. Γ. Ζαχαροπούλου, Γρηγόριος Ε', Σαφῆς ἔκφρασις τῆς ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς ἐπὶ Τουρκοκρατίας, Θεσσαλονίκη 1974, σ. 105 σημ. 161, ὑποσημειούμενα, καθ' ὅν «ἀναμφιβόλως πρόκειται περὶ λόγων», ἐξεδόθησαν (Μ. Γεδεών, αὐτόθι) δημοῦ μετὰ τῆς κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1767 ἀπολυθείσης ὑπὸ τοῦ ἰδίου Πατριάρχου Σαμουὴλ Πατριαρχικῆς καὶ Συνοδικῆς Ἀποφάσεως ὑπὸ τὸν τίτλον «Προικοδοσιῶν ἕροι καὶ κανόνες», (Μ. Γεδεών, αὐτόθι, σ. 257 ἐπ.), ἔνθα ὁ στ' κανὼν ἔχει οὕτως: «Ἐν αἷς δὲ εἴθισται χώραις, οἷαι εἰσιν αἱ ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ Ἀραβίᾳ, ἢ καὶ ἀλλαχόθι, ἀπ' οὐδένων χρημάτων καὶ δίχα προικὸς τὰς θυγατέρας ἐκδίδουσαι, καὶ πρὸς τὸ μὴδὲν μὴδ' ὅτιοῦν λαμβάνειν τὸν νυμφίον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἰδίων διδόναι τοῖς τῆς νύμφης γονεῦσι θρεπτήρια καὶ τροφεῖα, τοῦτο τὸ ἔθος ἀκυλῶτως ἐπικρατεῖτω, ὡς πολλῶν ἐπαίνων τὸ ἔργον ἀξίον».

29. Συνδεσμένου τοῦ ἐπικαλουμένου ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Σαμουὴλ ἐθιμικοῦ τούτου θεσμοῦ πρὸς τὸν παρατιθέμενον ἐν τῇ μελέτῃ τοῦ Ν. Ι. Πανταζοπούλου, Ἐκκλησία καὶ Δίκαιον ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 731 σημ. 14, ὡς «ισχύοντα ἀκόμη καὶ σήμερον εἰς Δυτ. Μακεδονίαν (περιοχὴν Πτολεμαίδος) θεσμὸν τοῦ σιοῦτ καραϊσάχ, κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ γαμβρὸς καταβάλλει χρηματικὸν ποσὸν πρὸς ἐξαγορὰν τοῦ μητρικοῦ γάλακτος». Ἡ τελευταία αὕτη «ἐξαγορὰ τοῦ μητρικοῦ γάλακτος», ἴσως, δὲν θὰ ἦτο ὑπερβολὴ νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς οἰνεὶ «τίμημα» ἀνατροφείων τῆς θυγατρὸς.

30. Λόγοι πατριωτικοὶ Σαμουὴλ Χαντζερῆ (ἔκδ. Γ. Βαλέτα), ἐνθ' ἄνωτ., σ. 78.

31. Βλ. τὴν μελέτην τοῦ Π. Κ. Βιζουκίδου, Ἡπειρωτικῶν θεσμῶν ἔρευνα, ἐν π. «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά», τ. Β' (1927), σ. 25 ἐπ., ἔνθα ἡ προσφορά «γαμηλίων τελευτῶν εἰς τὸν πατέρα τῆς νύμφης» προσομοιάζεται πρὸς «τὰ δημηρικὰ ἔεδνα».

32. Εἰς τὴν ὑφίστατο ὁ θεσμὸς τοῦ γάμου δι' ἀγορᾶς τῆς γυναικὸς, κυρίως εἰς τὴν Μάνην, ὡς ἡ πληροφορία αὕτη, προερχομένη ἐξ ἐμμέσων πηγῶν, παραδίδεται ὑπὸ τοῦ Ν. Γ.

ἡν πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως οἱ γάμοι συνήπτοντο «τοῦ γαμβροῦ ἀγοράζοντος τὴν νύμφην»³³ καὶ ἀλλαχοῦ³⁴.

Ἐπίσης εἰς τὴν Βουλγαρίαν ὑφίστατο παλαιότερον³⁵, κυρίως εἰς φυλὰς βουλγαροαθιγγάνων³⁶, ὁ δι' ἀγορᾶς γάμος τῆς γυναικὸς, ὡς καὶ εἰς τὸν σλαβικὸν θεσμὸν τῆς «Ζάδρουγκας» (πατριᾶς), εἰς ὃν αἱ σύζυγοι τῶν μελῶν αὐτῆς «ἡγοράζοντο»³⁷.

Πολίτου, Ὁ γάμος παρὰ τοῖς νεωτέροις Ἑλλησιν, ἐν τοῦ αὐτοῦ, Λαογραφικὰ Σύμμεικτα, τ. Γ', ἐν Ἀθήναις 1931, σ. 236-237.

33. Ν. Γ. Πολίτου, αὐτόθι, σ. 236.

34. Οὕτως εἰς ὀρισμένας περιοχὰς τῆς Μακεδονίας μαρτυρεῖται ὅτι ὁ μελλόνυμφος προσέφερε «χρηματικὸν τι ποσὸν εἰς τοὺς γονεῖς... τῆς νύμφης», περὶ οὗ βλ. Α. Α. Ἐτσα, Ὁ γάμος ἐν Βογαταικῷ, ἐν π. «Μακεδονικά», τ. Α' (1940), σ. 143. Εἰς τὸν Πόντον καὶ δὴ «ἐν Ἀμισῷ... εἰς πολλὰς περιστάσεις ὁ γαμβρὸς οὐ μόνον οὐδὲν, ἔστω καὶ τὸ παραμικρὸν, ἐλάμβανε λόγῳ προικὸς τῆς νύμφης, ἀλλὰ καὶ προσέφερεν ἱκανὰ ἐξαγοράζων τρόπον τινα αὐτὴν, ὡς ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἐξαγοράζετο αὕτη διὰ τῶν ἔδνων», εἰς Γαμήλια Ἔθιμα, ἐν π. «Ἀρχεῖον Πόντου», τ. Α' (1928), σ. 130. Ὡς οἰνεὶ «τίμημα» θεωρεῖται τὸ ὑπὸ τὸν ἔρον «ἀγαρλίκι» «χρηματικὸν δῶρον 70-150 χρυσῶν δραχμῶν πρὸς τὸν πενθερόν» καταβαλλόμενον ὑπὸ τοῦ ἀνδρός «διὰ τὴν ἀγορὰν τῆς κόρης του», ἰσχύον ἐθιμικῶς εἰς τὴν κεντρικὴν βόρειον Θράκην, περὶ οὗ βλ. εἰς Κ. Μ. Ἀποστολίδου, Βούλγαροι ἢ Ἑλληνας ἦσαν οἱ Καρυῶται, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 189. Ἐνθ' δὲ ὁ ἄρος «ἀγαρλίκι» (συσχετίζεται πρὸς τὸν ταυτόσημον ἔρον «ἀγριλίκι»: Ν. Ι. Πανταζοπούλου, Ἐκκλησία καὶ Δίκαιον ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 731 σημ. 14, θεσμὸν ἰσχύοντα «μέχρις ἐσχάτων ἐν τῇ πεδινῇ Θεσσαλίᾳ... καὶ σήμερον παρ' Ἀθιγγάνοις», αὐτόθι), σημαίνει «τὴν ἀγορὰν τῆς γυναικὸς ὑπὸ τοῦ ἀνδρός», διαφοροποιεῖται συγκρινόμενος πρὸς τὸν ἐθιμικὸν θεσμὸν τοῦ «παλληκαριάτικου» (καλουμένου καὶ «ἀγριλίκιον») ἢ τοῦ μουσουλμανικοῦ ἔρου «αγρίλικ», ἐρμηνευομένου τοῦ μὲν πρώτου ὡς «πρὸ τοῦ γάμου παρεχομένην ἰδιορρυθμίου εἵδους δωρεάν τῆς εἰς δεῦτερον γάμον ἐρχομένης χήρας πρὸς τὸν νυμφεύμενον ταύτην ἀγαμὸν νέον», τοῦ δὲ δευτέρου «ὡς (πρόγαμον) δωρεάν τοῦ ἀγάμου, καὶ δὴ χήρου, πρὸς τὴν παρεθνον νύμφην», περὶ ὅν πλεῖονα καὶ ἐν ἐκτάσει βλ. εἰς Π. Ι. Ζέπου, «Παλληκαριάτικον» ἢ «ἀγριλίκιον», ἀνάτ. ἐκ τοῦ π. «Πελοποννησιακά», τ. Ε' (1960), σ. 322 ἐπ. σημ. 1, 335 ἐπ., 345 ἐπ.

35. Συμφώνως πρὸς τὰ πληροφορικὰ στοιχεῖα τὰ παρατιθέμενα ὑπὸ τοῦ L. B a r b a r, Gewohnheitsrechtliches aus Bulgarien, ἐν π. «Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft», τ. 32 (1915), Stuttgart, σ. 1 ἐπ., ἰδίᾳ σ. 17 ἐπ.

36. Περὶ τούτων ὑφίσταται ἡ πληροφορία, ἐν Δ. Κ. Βογάζλῆ, Βούλγαροι καὶ Ἑλληνας (ἐν π. «Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Ἱνστιτούτου», τ. ΙΖ' (Βαλκανικός), ἐν Ἀθήναις 1952, σ. 131 ἐπ.), καθ' ἣν, ἰσχύοντος τοῦ γάμου δι' ἀγορᾶς τῆς συζύγου, ἡ δημοφιλὴ σύζυγος «κατεκυροῦτο» εἰς τὸν μέλλοντα σύζυγόν της μετὰ κανονικὴν πλειοδοτικὴν δημοπρασίαν, τοῦ οὕτω καταβαλλομένου «τιμήματος» χαρακτηριζομένου διὰ τοῦ ἔρου «μπαμπά-χανά».

37. Ἀντὶ 5, 15, 20 ἢ 25 χρυσῶν λιρῶν, 15-25 ναπολεονίων ἢ 5-20 εἰκοσοφράγων, περὶ ὅν βλ. εἰς Κ. Δ. Καραβίδα, Ἀγροτικά, Ἐρευνα ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινω-

Β'. 1. Συνεδρίασις ΙΕ', τῆς 15ης Σεπτεμβρίου 1894, σ. 101³⁸.

Ἀπόδοσις τοῦ «τιμήματος», χαρακτηριζομένου ὡς προγαμιαία δωρεά, ἕνεκα θανάτου τοῦ μνηστοῦ.

Ἐνεφανίσθησαν ὁ τε ἐνάγων Χρῆστος Β. καὶ ὁ ἐναγόμενος Ἰωάννης Σ. Ὁ ἐνάγων.. ἐξέθεσε ὅτι πρὸ ἔτους ἠρραθῶνισε τὸν ἀδελφόν του μετὰ τῆς κόρης τοῦ ἐναγομένου Αἰκατερίνης Σ., εἰς ὃν ἔδωκε συμφώνως τῷ ἐθίμῳ τοῦ τόπου δώδεκα καὶ ἡμίσειαν λίρας, ἀλλὰ κακῇ τῇ τύχῃ ἀποθανόντος πρὸ τεσσάρων μνητῶν τοῦ ἀδελφοῦ του ἡ εἰρημένη μνηστὴ αὐτοῦ ἠρραθῶνισθη μετ' ἄλλου. Ἐπειδὴ κατὰ νόμον ἐπιστρέφεται ἡ προγαμιαία δωρεά, ἡ διδομένη ὡς ἐχέγγυον τῆς συνάψεως τοῦ γάμου, τοῦθ' ὅπερ ὁ ἐναγόμενος ἐρωτηθεὶς ὡμολόγησε μὲν ὅτι ἔλαβε τὰ ρηθέντα χρήματα.. Τὸ Δικαστήριον λαθὼν ὑπ' ὄψιν τὴν ὁμολογίαν τοῦ ἐναγομένου καὶ σκεφθὲν κατὰ νόμον ἐνέκρινεν ὅπως ὁ ἐναγόμενος ἐπιστρέψῃ τὴν ρηθεῖσαν προγαμιαίαν δωρεάν καὶ καταδικασθῆ εἰς τὰ ἔξοδα τῆς δίκης.

2. Συνεδρίασις ΙΖ', τῆς 29ης Σεπτεμβρίου 1894, σ. 104-105³⁹.

Ἀπόδοσις τῆς προγαμιαίας δωρεᾶς «τῆς ἄλλως μπαμπᾶ-χακῆ καλουμένης», ἕνεκα θανάτου τῆς μνηστῆς.

Ἐνεφανίσθησαν συμφώνως τῇ ἀποφάσει τοῦ δικαστηρίου οἱ ὑπὸ τοῦ ἐναγοντος Σταύρου Α. κατοικοῦ Ζαλουφάκι προσαχθέντες μάρτυρες Δημήτριος Α. καὶ Δημήτριος Κ. ὅπως μαρτυρήσωσι περὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ δοθείσης τῷ ἐναγομένῳ Σίμῳ Τ. προγαμιαίας δωρεᾶς τῆς ἄλλως μπαμπᾶ-χακῆ καλουμένης. Καὶ ὁ μὲν μάρτυς Δημήτριος χρι(στια)νὸς ὀρθόδοξος ἡλικίας 40 ἐτῶν κάτοικος Ζαλουφάκι, ὀρκισθεὶς κατὰ τὸν νόμον καὶ ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τοῦ προέδρου κατέθηκεν ὅτι ὁ ἐνάγων ἔδωκε ἀπέναντι τοῦ μπαμπᾶ χακῆ συμποσομένου εἰς γρόσια 1500, τῷ ἐναγομένῳ 1366, ὁ δὲ Δημήτριος Κ. χριστιανὸς ὀρθόδοξος ἡλικίας 30 ἐτῶν κάτοικος Ζαλουφάκι ἐπίσης ὀρκισθεὶς καὶ ἐρωτηθεὶς κατέθηκεν ὅτι ἀπέναντι τοῦ μπαμπᾶ χακῆ ἔδωκεν ὁ ἐνάγων 1012 γρόσια τῷ ἐναγομένῳ, οὗτινος

νικῆς μορφολογίας ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν ταῖς γειτονικαῖς σλαβοναϊκῶν χώραις, ἐν Ἀθήναις 1931, ἀντιστοιχῶς σ. 214 (225, 401), 217, 228. Τὰ παρατιθέμενα ὑπὸ τοῦ σ. πληροφορικῶς στοιχεῖα περὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς «Ζάδρουγκας», τῆς ἰδιότητος ταύτης πατριαρχικῆς οἰκογενείας, ἀξιολογούμενα συγκριτικῶς, προέρχονται ἐξ ἐπιτοπίου ἐρευνῆς του (1926) εἰς λειτουργούσας εἰς Αὐτικὴν Μάκεδονίαν (Φλώρινα κ.ά.) «πατριαί», ἐνθα ἴσχυεν ὁ γάμος δι' ἀγορᾶς τῆς συζύγου ἀντὶ τοῦ ὡς ἄνω «τιμήματος» (αὐτόθι, σ. 239-240).

38. Τοῦ χφ. Κώδικος τῶν «Πρακτικῶν τοῦ Πνευματικοῦ Δικαστηρίου ἐν Αἰδυμνησίῳ, 1891-1897», ἐνθ' ἄνω.

39. Αὐτόθι.

τὴν κόρην ἀποθανοῦσαν ἤδη ἐμνηστεύθη ὁ υἱὸς τοῦ ἐναγοντος, καὶ ὅστις ὀρκισθεὶς ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ Βῦθαγγελλίου, ἐν τῷ ναῷ, ὡμολόγησεν ὅτι ἐκ τῶν 6 εἰκοσάριων φλωρίων, ἅτινα ἀπαιτεῖ παρ' αὐτοῦ ὁ ἐνάγων, ἔλαβεν ἐν καὶ μόνον, ὅπερ καὶ θὰ ἐπιστρέψῃ, ὡς καὶ κεφαλόμενα, οὐχὶ δὲ καὶ τὴν ἀργυρὰν κόμισαν, τὰ ἐνώτια καὶ τοὺς δύο χαϊριέδες, δι' ἃ ἔλαβεν ὀρκον. Τὰ δὲ βραχιόλια ἐδήλωσεν ὁ ἐνάγων ὅτι χαρίζει τῷ δυστροποῦντι περὶ τὴν ἀπόδοσιν τῆς προγαμιαίας δωρεᾶς τῆς συνισταμένης ἐκ χρημάτων καὶ ἐνδυμάτων, ἐναγομένῳ, καταδικασθέντι ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν ρηθέντων χρημάτων καὶ εἰς τὰ δικαστικά ἔξοδα.

3. Συνεδρίασις ΚΙ', τῆς 3ης Νοεμβρίου 1894, σ. 115⁴⁰.

Διάλυσις τῆς μνηστείας λόγῳ συγγενείας τῶν μνηστῶν καὶ ἀπόδοσις τοῦ «τιμήματος» χαρακτηριζομένου ὡς προγαμιαία δωρεά.

Συζητηθείσης τῆς αἰτήσεως τοῦ Κωνσταντίνου Σ. ἀναφέροντος «ὅτι ἠρραθῶνισε τὸν υἱόν του Ἀνδρέαν μετὰ τῆς Σμαράγδας δώσας ὡς προγαμιαίαν δωρεάν 1500 γρόσια εἰς χρήματα συμφώνως τῷ ἐθίμῳ τοῦ τόπου», ἠτήσατο τὴν διάλυσιν τῆς μνηστείας λόγῳ συγγενείας τῶν μνηστῶν καὶ τὴν ἐπιστροφήν τῆς προγαμιαίας δωρεᾶς. Τὸ Δικαστήριον διέταξεν ἀποδείξιν, ἀπεδέχθη δὲ τὰ αἰτήματα τοῦ ἐναγοντος (αὐτόθι, σ. 117).

4. Συνεδρίασις ΚΣΤ', τῆς 1ης Δεκεμβρίου 1894, σ. 121⁴¹.

Ἀπόδοσις τοῦ «τιμήματος» χαρακτηριζομένου ὡς προγαμιαία δωρεά.

Συζητηθείσης τῆς αἰτήσεως τοῦ ... ἀναφέροντος ὅτι «ἐξεδιώχθη ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ πενθεροῦ του», ὅστις κατεκράτησε τὰ πράγματα ἅτινα μεθ' ἑαυτοῦ εἶχε φέρει... Ὁ ἐναγόμενος ἀνεγνώρισε ὅτι «πράγματι ὁ γαμβρός του ἔφερε δύο βοῦς εἰς τὴν οἰκίαν του ὡς προγαμιαίαν δωρεάν».

5. Συνεδρίασις ΣΤ', τῆς 16ης Μαρτίου 1895, σ. 134⁴².

Ἀπόδοσις τοῦ «τιμήματος» χαρακτηριζομένου ὡς προγαμιαία δωρεά, ἕνεκα θανάτου τοῦ «μνηστοῦ».

Ἀνεγνώσθη ἀγωγή ὑπὸ ἡμερ(ομηνίαν) 13ης 10/6ρίου ε.ε. τοῦ ἐκ Καπουτζῆ Σ. Μιχαήλ, δι' ἧς οὗτος ἐξέθεκεν ὅτι πρὸ ἐνὸς περίπου ἔτους ἠρραθῶνισε νομίμως τὸν υἱόν του Δημήτριον μετὰ τῆς ἐκ Κούλελη Κρυσταλλένιας Σ., ἀποθανόντα πρὸ τριῶν

40. Αὐτόθι.

41. Αὐτόθι.

42. Αὐτόθι.

μηνών, ότι εις τὸν πατέρα τῆς ρηθείσης Κρυσταλλέ- νιας συμφώνως τῷ ἐθίμῳ τοῦ τόπου ἔδωκε προγαμι- αίαν δωρεάν συνισταμένην εἰς 1325 γρ (όσια) τρε- χούμενα καὶ ὅτι συνῶδᾶ τῷ νόμῳ ἀπαιτεῖ ἀπόδοσιν τῆς ρηθείσης προγαμιαίας δωρεᾶς, ἣν ἀρνεῖται ν' ἀ- ποδώσῃ ὁ ὑπ' αὐτοῦ ἐναγόμενος πατήρ τῆς κόρης Σταμάτιος. Τὸ δικαστήριον λαθὼν ὑπ' ὄψει τὴν ἄνω αἵτησιν τοῦ ἐνάγοντος καὶ ἰδὼν ὅτι ἡ προγαμιαία δω- ρεὰ ἡ διδομένη ὡς ἐχέγγυον τῆς συνάψεως τοῦ γά- μου ἐπιστρέφεται κατὰ τὸν νόμον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἐτέρου τῶν μνηστήρων καὶ ὅτι ὁ ἐναγόμενος κλη- τευθεὶς νομίμως δὲν ἐνεφανίσθη κατὰ τὴν ταχθεῖσαν δικάσιμον ἡμέραν ἐξέδωκε ἐρήμην ἀπόφασιν δι' ἧς καταδικάζεται ὁ ἐναγόμενος πατήρ εἰς τὴν ἐπιστρο- φὴν τῆς προγαμιαίας δωρεᾶς καὶ εἰς τὴν ἀπότισιν τῶν δικαστικῶν τελῶν».

Εἰς τὰς ἀμέσως ἀνωτέρω ἀποφάσεις τοῦ Πνευμα- τικοῦ Δικαστηρίου Διδυμοτείχου, ὡς ἤδη παρετηρή- θη, τὸ τίμημα, συνιστάμενον ἐκ χρημάτων, ἐκτὸς μιᾶς περιπτώσεως καθ' ἣν κατεβλήθη εἰς εἶδος (ὑπ' ἀριθ. 4 ἀπόφασιν), περιήρητο εἰς τὸν πατέρα τῆς διδο- μένης εἰς γάμον θυγατρὸς του, «συμφώνως τῷ ἐθίμῳ τοῦ τόπου».

Τὸ σημεῖον ὅμως τῶν ἀποφάσεων τούτων, τὸ ὁποῖον δέον ἰδιαίτερος νὰ τονισθῇ, εἶναι ὅτι τὸ τίμημα ἐμφα- νίζεται μὲ ὀρολογίαν τοῦ λογίου βυζαντινορωμαϊκοῦ δικαίου, ἣτοι ὡς πρόγαμος ἢ προγαμιαία δωρεὰ (do- natio ante nuptias), ἣτις ἐδιδάχθη ὅτι ἦτο ἡ ἐπὶ σκο- πῷ γάμου διδομένη ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς εἰς τὴν γυναῖκα δωρεὰ⁴³.

Οὕτω, κατὰ τὴν διατύπωσιν τοῦ ὄρου «προγαμιαία δωρεὰ», εἰς τὰς ἀναφερθείσας ἀποφάσεις, παρατηροῦν- ται ὠρισμένοι παραλλαγῆ⁴⁴ αὐτοῦ, αἱ ὁποῖαι ἀποδί- δουν ἐντεῦθεν περιεχόμενον διαφοροποιημένον.

Ἡ καταβολὴ τοῦ τιμήματος ἀναφέρεται ὡς γενο- μένη κατ' ἐπιταγὴν τοῦ τοπικοῦ ἐθίμου, ἐνῶ εἰς τὸ σκεπτικὸν τῆς αὐτῆς ἀποφάσεως (ὑπ' ἀριθ. 1) δια- τυποῦται ἡ αἰτιολογία «τῆς κατὰ νόμον ἐπιστροφῆς τῆς προγαμιαίας δωρεᾶς, τῆς διδομένης ὡς ἐχέγγυον τῆς συνάψεως τοῦ γάμου».

Ἐμφανίζονται οἱ ὄροι προγαμιαία δωρεὰ καὶ baba - hakki ὡς ταυτῶσμοι ἐννοιολογικῶς («τῆς δοθείσης τῷ ἐναγομένῳ προγαμιαίας δωρεᾶς τῆς ἄλλως μπα- μπᾶ-χακῆ καλουμένης», ὑπ' ἀριθ. 2 ἀπόφασιν), ἐνῶ

εἶναι προφανές ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ θεσμοῦ τοῦ baba-hakki, ὡς προκύπτει ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν μαρτύρων ὅτινες καταθέτουν περὶ «μπαμπᾶ-χακῆ συμποσομένου εἰς γρόσια 1500».

Τέλος, διατυποῦται ἀπλῶς ἡ καταβολὴ τῆς προ- γαμιαίας δωρεᾶς, «συμφώνως τῷ ἐθίμῳ τοῦ τόπου» (ὑπ' ἀριθ. 3, 4, 5 ἀποφάσεις), ἐπαναλαμβάνεται δὲ ἡ αἰτιολογία τοῦ σκοποῦ αὐτῆς ἣτοι «ὡς ἐχέγγυον τῆς συνάψεως τοῦ γάμου» (ὑπ' ἀριθ. 5 ἀπόφασιν).

Ἡ παρεμβολὴ αὕτη, τοῦ χαρακτηρισμοῦ δηλαδὴ τοῦ καταβαλλομένου εἰς τὸν πατέρα τῆς διδομένης εἰς γάμον θυγατρὸς του τιμήματος ὡς προγαμιαίας δω- ρεᾶς, εἶναι δυνατὸν νὰ ὀδηγήσῃ, ἐνδεχομένως, εἰς ἐ- σφαλμένα συμπεράσματα, διότι ἐὰν γίνῃ δεκτὴ ἡ ταύ- τισις τοῦ baba-hakki (πατρικοῦ δικαίου) καὶ τῆς προγαμιαίας δωρεᾶς, τότε θὰ πρέπει νὰ πρόκει- ται περὶ περιπτώσεως οὐσιαστικῆς ἀλλοιώσεως τοῦ θεσμοῦ τῆς προγαμιαίας δωρεᾶς, ἡ ὁποία γενικώτερον ἀφεύρα εἰς τὴν προστασίαν τῆς γυναικὸς⁴⁵ συνδυα- ζομένη καὶ πρὸς τὸν θεσμόν τῆς προικὸς.

Ἐὰν ὅμως θεωρηθῇ ὁ διατυπωθεὶς εἰς τὰς ἀνωτέρω ἀποφάσεις ὄρος προγαμιαία δωρεὰ ὡς λογία ἔκφρα- σις τοῦ πράγματι ἐννοουμένου baba-hakki, τότε, ἐκ τῶν ὑφισταμένων στοιχείων περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ θεσμοῦ, διαπιστοῦται ἀσφαλῶς ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ «πατρικοῦ δικαίου» ἢ «πατρικοῦ δικαίου». Δια- πιστωθέντα συστατικὰ στοιχεῖα τοῦ baba-hakki, ὡς ταῦτα διατυποῦνται εἰς τὰς προπαρατεθείσας ἀποφά- σεις, εἶναι ἡ κατὰ τὴν σύστασιν τῆς μνηστῆρας κατα- βολὴ τιμήματος εἰς τὸν πατέρα τῆς μνηστῆρας καὶ ἡ αἰτιολογία τῆς ὑποχρέσεως ἀταξιοῦς τούτου βάσει ὑφισταμένου τοπικοῦ ἐθίμου.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ εὐθέως δημιουργούμενον ἐρώτημα, διατὶ ἐγένετο ὑπὸ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Δικαστηρίων Διδυμοτείχου χρῆσις τοῦ ὄρου προγαμιαία δωρεὰ, ἡ ἀπάντησις δέον νὰ ἀναζητηθῇ ἀρχικῶς εἰς τὴν αἰτιο- λογίαν τοῦ σκεπτικοῦ τῶν ἀνωτέρω ἀποφάσεων (ὑπ' ἀριθ. 1 καὶ 5): «ἐπειδὴ κατὰ νόμον ἐπιστρέφεται ἡ προγαμιαία δωρεὰ, ἡ διδομένη ὡς ἐχέγγυον τῆς συ- νάψεως τοῦ γάμου, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἐτέρου τῶν μνηστήρων». Ἡ αἰτιολογία αὕτη δυνατὸν νὰ ὠφείλετο εἰς: αα) ἀδυναμίαν κατανοήσεως ὑπὸ τῆς ἀρμοδίας Ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχῆς τῆς λειτουργίας καὶ τοῦ σκο- ποῦ τοῦ baba-hakki, ββ) ἐννοιολογικὴν σύγχυσιν τοῦ

43. Πλεῖονα βλ. εἰς Γ. Α. Π ε τ ρ ο π ο ὄ λ ο υ, Ἱστορία καὶ Εἰσηγήσεις τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου², τ. Β', Ἀθήνα 1963, σ. 1220 ἐπ.

44. Μὲ ἀποτέλεσμα ὁ ὄρος «προγαμιαία δωρεὰ» νὰ ἐμφα- νίζεται εἰς τὸ ἐθιμικὸν δίκαιον μὲ ποικιλόμορφον κατὰ πε- ριοχὰς ὀρολογίαν, περὶ ἧς βλ. εἰς Δ. Β. Β α γ ι α κ ᾶ κ ο υ, Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῆς δημόδους νομικῆς ὀρολογίας, ἐν ΞΕΝΙΟΝ, Festschrift für Pcm. J. Zepos, τ. III, Athen - Freiburg/Br. - Köln, 1973, σ. 542 ἐπ.

45. Ὑποστάσης ὅμως διαφοροποιήσεως ἐξ αἰτίας τῶν ποι- κιλομόρφων ρυθμίσεων τῶν νομοθετημάτων τοῦ ρωμαϊκοῦ καὶ τοῦ βυζαντινοῦ δικαίου, περὶ ὧν βλ. Γ. Α. Π ε τ ρ ο π ο ὄ λ ο υ, Ἱστορία καὶ Εἰσηγήσεις τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου², τ. Β', ἐνθ' ἀνωτ., 1222-1223 ἐπ. Ν. Ι. Π α ν τ α ζ ο π ο ὄ λ ο υ, Νομοθε- τικὸς ἀνταγωνισμὸς εἰς τὸ Βυζάντιον ἀπὸ τοῦ 6ου ἕως τοῦ 10ου μ.Χ. αἰ., ἀνάτ. ἐκ τοῦ Ἐορτίου Τόμου Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου ἐπὶ 1100 ἐτηρίδι, τ. Β', ἐν Θεσσαλονίκῃ 1966, σ. 27 σσμ. 8.

χρησιμοποιηθέντος ως προτύπου λογίου δρου προγαμιαία δωρεά πρὸς τὸ τοπικὸν ἔθιμον τοῦ baba-hakki, γγ) τυπικὴν ὑποχρέωσιν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Δικαστηρίων νὰ βασίζουσι τὰς ἐκδιδομένας δικαστικὰς ἀποφάσεις των, κατὰ τὰς Κανονικὰς Διατάξεις, εἰς σαφὴ καὶ ρητὴν διάταξιν τοῦ νόμου⁴⁶, δδ) σταδιακὸν «πρόγραμμα» ἀποκλεισμοῦ τῶν ὑπαρχόντων τοπικῶν ἔθιμων καὶ ἀντικαταστάσεώς των διὰ θεσμῶν τοῦ λογίου βυζαντινοῦ δικαίου, ἐφαρμοζομένου ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν ὑπ' αὐτῷ Μητροπόλεων, προσομοιαζόντων ἔστω καὶ λεκτικῶς πρὸς τὰ ὑφιστάμενα ἔθιμα τοῦ ἔθιμικοῦ ἢ λαϊκοῦ δικαίου.

Μόνον ἐὰν θεωρηθῆ ὅτι τὸ baba-hakki ὡς «πατρικὸν δικαίωμα» εἴλεκε τὴν προέλευσιν ἢ ἦτο κατάλοιπον τῶν δημηρικῶν «ἔδνων» τότε μόνον δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς εἶδος προγάμου δωρεᾶς⁴⁷, ἀκολουθούσης τὰ πρότυπα τῶν ἑλληνικῶν πηγῶν, δὲν δύναται ὁμοίως νὰ ἀνευρεθῆ κοινὸν ἐννοιολογικὸν σημεῖον ἐπαφῆς μετὰ τὴν προγαμιαίαν δωρεάν τοῦ βυζαντινοῦ δικαίου, δημιουργηθεῖσαν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προτύπων καὶ ἀρχῶν τοῦ μετακλασσικοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου. Ἀπλῶς καὶ μόνον σημειοῦται, διὰ νὰ καταδειχθῆ ἡ ἀλλεπάλληλος σειρὰ τῶν τροποποιήσεων αἱ ὑπέστη ὁ θεσμὸς τῆς προγάμου ἢ προγαμιαίας δωρεᾶς, ὅτι αὕτη, κατὰ

46. Δι' ὅ, ἐκτὸς τῆς παγίως τηρουμένης ὑπὸ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Δικαστηρίων τακτικῆς νὰ βασίζουσι τὰς ἐκδιδομένας ἀποφάσεις των εἰς ρητὴν διάταξιν τῆς Ἐξαβίβλου τοῦ Ἀρμενοπούλου, καὶ ἡ ὑπ' ἀριθ. 89 ἀπόφασις τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἔτους 1889, ἐπιτάσσει ὅπως: «πᾶσα ἀπόφασις δέον ἵνα βασίζηται ἐπὶ νόμου ρητοῦ καὶ οὐχὶ ἐπὶ ὑποθέσεων καὶ κρίσεων ἀτομικῶν τῶν ἐκδιδόντων αὐτὴν δικαστῶν», εἰς Μ. Γ. Θεοτοκᾶ, Νομολογία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 119 ἐπ. Βλ. ἐπίσης τὴν ὑπ' ἀριθ. 252 ἀπόφασιν τοῦ Διαρκοῦς Ἐθνικοῦ Μικτοῦ Συμβουλίου, τοῦ 1895, καθ' ἣν: «ἡ δὴλωσις τῆς ἐκκαλουμένης ἀποφάσεως ὅτι «τὸ δικαστήριον σκεφθὲν κατὰ τὸ ἔθιμον» κλπ. πλημμελὴς ὄλως τυγχάνει, διότι ἅπαντα ἐν γένει τὰ δικαστήρια ὑπόχρεα εἰσὶν ἵνα δικάζωσι καὶ σκέπτονται κατὰ τὸν νόμον οὐχὶ δὲ κατὰ τὰ ἔθιμα καὶ καθ' ὑπαγόρευσιν τῆς συνειδήσεως τῶν μελῶν, ἀλλὰ μετὰ ἐξέτασιν καὶ ἐξακριβωσιν τῆς ὑπάρξεως ἔθιμου ἰσχύοντος καὶ ἀδιακόπως ἐνεργούντος, μὴ ἀντικειμένου δὲ εἰς ρητὸν νόμον», αὐτόθι, σ. 121, ἐν πρβλ. πρὸς σ. 125.

47. Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι πλεῖστοι τῶν ἐρευνητῶν τῶν ἀσχοληθέντων μετὰ τοὺς θεσμοὺς τῶν δημηρικῶν ἔδνων καὶ τῆς βυζαντιανῆς προγάμου δωρεᾶς συγκλίνουν πρὸς τὴν ἄποψιν τὴν δεχομένην ὅτι ὑφίστανται ἰσχυρὰ ἐρείσματα διὰ τὴν σύνθεσιν τῶν θεσμῶν τούτων καὶ ὅτι ἡ «πρόγαμος δωρεά» δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς μεταγενεστέρα ἐξέλιξις τῶν «ἔδνων», περὶ ὧν βλ. εἰς Μ. Ι. Τσιτσικλή, Ἐεδνωμαί-Ἐεδνωτής, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 28 σημ. 2, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς παρατιθεμένας ἀπόψεις τοῦ Γ. Μαριδάκη, Τὸ Ἀστικὸν Δίκαιον ἐν ταῖς Νεοραῖς τῶν Βυζαντινῶν Αυτοκρατορῶν, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 118 ἐπ., ἰδιαιτέρως δὲ σ. 120 σημ. 5 καὶ τοὺς αὐτόθι παραπεμπομένους συγγραφεῖς.

πᾶσαν πιθανότητα, ἀνατολικῆς προελεύσεως⁴⁸, εἰσαχθεῖσα εἰς τὸ ρωμαϊκο-βυζαντινὸν δίκαιον, ἐμφανίζεται ἀρχικῶς εἰς Διάταξιν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ἔτους 321 μ.Χρ., ὡς donatio maritalis μετὰ χαρακτηριστὴν «φθορίου ἔδνου» pretium pudicitiae (τίμημα παρθενίας)⁴⁹, ἐξισοῦται ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ μετὰ τὴν προῖκα⁵⁰, ἐπὶ Ἰσαύρων ἀποτελεῖ ἀπλῶς ἐπαύξησιν τῆς προικῆς⁵¹ καὶ ἐπὶ Μακεδόνων καλεῖται ὑπόβολον, τὸ ὅποιον εἶναι οὐχὶ ἴσον ἀλλὰ ἔλασσον τῆς προικῆς⁵².

Ὡς ἐκ τούτων δὲν δύναται νὰ συναχθῆ θετικὸν συμπέρασμα διὰ τὴν ἐνδεχομένην ταύτισιν τοῦ θεσμοῦ τοῦ baba-hakki καὶ τῆς προγαμιαίας δωρεᾶς⁵³.

48. Βλ. Γ. Α. Πετροπούλου, Ἱστορία καὶ Εἰσαγγήσεις Ρωμαϊκοῦ Δικαίου², τ. Β', ἐνθ' ἄνωτ., σ. 1221.

49. C. Th. 9, 42, 1 (ἐκδ. I. Gothofredi, τ. III, Lipsiae 1738, φωτομηχ. ἀνατ. Olms 1975). C. 5, 16, 24 (ἐκδ. P. Krieger, φωτομηχ. ἀνατ. Weidmann 1970), ἐν πρβλ. πρὸς Γ. Α. Πετροπούλου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 1222 ἐπ. Βλ. ἐπίσης Ν. Π. Μάτση, Πράγματα περὶ προγάμου δωρεᾶς ἐκδιδομένης ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1430 Κώδικος τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἑλλάδος, ἀνατ. ἐκ τοῦ π. «Ἐπιτηρίδος τῆς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», τ. ΑΖ' (1969-1970), σ. 63 ἐπ.

50. Πλεῖονα βλ. εἰς Γ. Μαριδάκη, Τὸ Ἀστικὸν Δίκαιον ἐν ταῖς Νεοραῖς τῶν Βυζαντινῶν Αυτοκρατορῶν, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 119 ἐπ. Γ. Α. Πετροπούλου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 1224 ἐπ., 1232 ἐπ., ἐνθα πηγαι καὶ βιβλιογραφία.

51. Βιβλικώτερον βλ. εἰς Γ. Α. Πετροπούλου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 1228 ἐπ.

52. Βλ. Γ. Μαριδάκη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 122 ἐπ. ἐν πρβλ. πρὸς Γ. Α. Πετροπούλου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 1229 ἐπ.

53. Ὅτις ἠγγνόθη ὑπὸ τοῦ ἰσχύοντος Ἀστικοῦ Κώδικος (βλ. Ν. Ι. Πανατζοπούλου, Ἀπὸ τῆς «λογίας» παραδόσεως εἰς τὸν Ἀστικὸν Κώδικα, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 332 ἐπ.), μολοντί ὑπερημύνθη τοῦ θεσμοῦ ὁ πολὺς Κ. Τριανταφυλλόπουλος, ὅστις, κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος, τῆς 15ης Νοεμβρίου 1930, ἦτις ἀπεφάσισε κατὰ πλειοψηφίαν «ὅπως μὴ περιληφθῶσι διατάξεις περὶ προγάμου δωρεᾶς, δεδομένου ὅτι τὰ λοιπὰ μέλη εἶναι τῆς γνώμης ὅτι ὁ θεσμὸς οὗτος κατ' οὐσίαν ἔχει ἐξαφανισθῆ», μειοψηφίας, «φρονεῖ ὅτι δέον ἐν τῷ Κώδικι νὰ περιληφθῶσι σχετικαὶ διατάξεις [περὶ προγάμου δωρεᾶς] προκειμένου περὶ θεσμοῦ οὗτος ἐν ζωῇ, ἰδίως ἐν Μακεδονίᾳ», περὶ ὧν βλ. Σχέδιον Ἀστικοῦ Κώδικος, ἐκπονηθὲν ὑπὸ τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς, τχ. 1, Οἰκογενειακὸν Δίκαιον, ἐν Ἀθήναις 1933, σ. 38 ἐν πρβλ. πρὸς σ. 59 ἀριθ. 43, 604 ἐπ., ἐνθα πλεῖονα περὶ τῶν γενομένων συζητήσεων περὶ τοῦ θεσμοῦ κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς Ἀναθεωρητικῆς Ἐπιτροπῆς, τῆς 18ης Ἰανουαρίου 1931, καθ' ἣν ὑπὲρ τῆς καταργήσεως τῆς προγάμου δωρεᾶς ἐψήφισαν οἱ: Π. Θηβαῖος, Κ. Πολυγένης, Μ. Χατζᾶκος, Σ. Τσαγρῆς, Κ. Ράλλης, Γ. Μπαλῆς, Κ. Δεμερτζῆς, Σ. Παπαφράγκος, Α. Παπούλιας, Κ. Βαρβαρέσος, Γ. Μαριδάκης, Α. Ζάκας, Φ. Βασιλείου, Η. Ἀναστασιάδης, Α. Σβώλος, Α. Ρηγανᾶκος, ὑπὲρ τοῦ «νὰ ἀφεθῆ τὸ ζήτημα εἰς τὴν Συντακτικὴν Ἐπιτροπὴν» ἐψήφισεν ὁ Π. Ἀραβαντινός, ἐνθ' ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως ἐψήφισε μόνον ὁ Κ. Τριανταφυλλόπουλος (αὐτόθι, σ. 605). Πρβλ. Π. Ι. Ζέ-

Αί προπαρατεθείσαι αποφάσεις του Πνευματικού Δικαστηρίου Διδυμοτείχου, αξιολογηθείσαι συγκριτικώς, ἀρκούντως κατέδειξαν την φύσιν και τὰ προβλήματα του έθιμικού θεσμού του baba-hakki.

Ἀπετέλει τούτο ιδιαίτερον και ἀνεξάρτητον τίμημα καταβαλλόμενον, «κατὰ τὸ τοπικόν έθιμον», ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς εἰς τὸν πατέρα τῆς διδομένης εἰς γάμον θυγατρὸς του, αἰτία τοῦ «πατρικοῦ δικαιομάτος» του, μὲ χαρακτηριστὰ ἀποζημιώσεως διὰ τὴν στέρησιν αὐτῆς. Ἡ ὑπαρξίς τοῦ θεσμοῦ τούτου δικαιολογεῖ ἐνδεχομένως, τὴν ὑποψίαν καταλοίπων τοῦ γάμου δι' ἀγορᾶς τῆς γυναικὸς⁵⁴.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν παρεμβληθεῖσαν ἀπόπειραν ἀλλοιώσεως τοῦ θεσμοῦ διὰ τῆς νομολογίας, δὲν ἀπέφερον αὐτὴ ἐπαρκῆ στοιχεῖα διὰ τὴν ἐννοιολογικὴν ταῦτιςιν ἢ συνάφειαν τοῦ baba-hakki και τῆς πραγματικῆς ὄψεως⁵⁵, βασικῶς ἐκ τοῦ λόγου ὅτι οἱ θεσμιοὶ οὗτοι ἐκκινουῦν ἐκ διαφόρου συστατικῆς βάσεως.

Ἐκτὸς τούτων δὲν ἀνευρέθησαν «ἀσφαλῆ» στοιχεῖα ἐπιδράσεων ξένων δικαίων ἐπὶ τοῦ ὅλου θεσμοῦ, ὡς π.χ. τοῦ μουσουλμανικοῦ - ὀθωμανικοῦ δικαίου, παρ' ὅλον ὅτι ἡ μακρὰ περίοδος τῆς Τουρκοκρατίας θὰ ἐδικαιολογεῖ, ἐνδεχομένως, μίαν ἀναγωγὴν ἢ συσχέτισιν πρὸς θεσμοὺς τοῦ δικαίου τούτου⁵⁶.

που, «Παλληκαριάτικον» ἢ «ἀγριλίκιον», ἐνθ' ἄνωτ., σ. 398 σημ. 34.

54. Διὰ τὴν βασιμότητα ἢ μὴ τῆς ὑποψίας ὑπάρξεως καταλοίπων τῆς ἀρχεγόνου ταύτης μορφῆς γάμου βλ. Κ. Μ. Ἀποστολίδου, Βουλγαροὶ ἢ Ἑλληνας ἦσαν οἱ Καρυῶται, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 189 σημ. 5.

55. Ἐμφανιζομένης εἰς τὸ ἐθιμικόν δίκαιον μὲ ποικίλην κατὰ περιοχὰς ὁρολογίαν (περὶ τῆς βλ. Δ. Β. Βαγιακάκου, Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῆς δημόδους νομικῆς ὁρολογίας, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 542 ἐπ.) ἀπηχούσης ἄλλοτε μὲν ἀμέσους ἢ ἐμμέσους ἐπιδράσεις ξένων δικαίων, ἄλλοτε δὲ ἀποκλίσεις τῆς ἀρχικῆς μορφῆς (τῆς ὁρολογίας) ἐξ αἰτίας ὑφισταμένων ἰδιομόρφων τοπικῶν συνθηκῶν. Ἡ ποικίλη αὕτη ὁρολογία περὶ τῶν θεσμῶν κυρίως τοῦ ἐθιμικοῦ δικαίου παρεμβάλλει πλεῖστα ἐρμηνευτικὰ προβλήματα εἰς τὴν ἱστορικὴν διερεύνησιν και τὴν νομικὴν ἀξιολόγησιν τούτων, περὶ ὧν ὁμως δὲν κατέστη ἐφικτὴ μέχρι σήμερον ἡ σύνταξις ἐνὸς εἰδικοῦ «λεξικοῦ» (πρβλ. βιβλιοκρισίαν Γ. Π. Νάκου, ἐν π. «Ἑλληνικά», τ. 29 (1976), σ. 398 ἐπ.) ἢ ἐνὸς Corpus «θεσμῶν τοῦ Ἐθιμικοῦ ἢ Λαϊκοῦ Δικαίου».

56. Παρ' ὅλα ταῦτα, ἐσχάτως διετυπώθη ἡ ἀποψίς (ὑπὸ Ε. Π. Ἀλεξάκη, Ἡ δομὴ τῆς ἐλληνικῆς οἰκογένειας

Οὕτως ἡ νομολογία τοῦ Πνευματικοῦ Δικαστηρίου Διδυμοτείχου, χρησιμοποιηθεῖσα ὡς ἄμεσος και βασικὴ ἐρμηνευτικὴ πηγὴ διὰ τὴν ἀξιολόγησιν τοῦ θεσμοῦ τοῦ baba-hakki, συνετέλεσεν εἰς τὸν πορισμὸν τῶν ἀνωτέρω διατυπωθεισῶν σκέψεων και ἐνόησε «ἀρχικῶν» συμπερασματικῶν ἀποψέων, αἱ ὁποῖαι θὰ πρέπει νὰ ληφθοῦν ὡς «πρώτη» συμβολὴ εἰς τὴν οὐσιαστικὴν ἔρευναν τοῦ ὅλου θεσμοῦ, χωρὶς αὕτη νὰ σημαίγη ὅτι θὰ εἶναι και ἡ ὀριστικὴ ἢ τελικὴ ἀποψίς, καθ' ὅτι λαμβάνονται ὡς δεδομένοι τόσον οἱ ὑφιστάμενοι ποικίλοι ἐρμηνευτικοὶ περὶ τοῦ θεσμοῦ προβληματισμοί, ὅσον και ἡ ὑπάρχουσα ἀνυπαρξία πάσης ὑποδομῆς ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἐπαρκῶν πηγῶν και βιβλιογραφίας.

στὴ Θράκη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 70, 80) καθ' ἣν ὁ θεσμὸς τοῦ baba-hakki, μὴ δυνάμενος νὰ ἀναχθῆ εἰς τὴν προχριστιανικὴν ἐποχὴν, «εἶναι μᾶλλον πιὸ σωστὸ νὰ συσχετισθῆ μὲ μία ἰσχυρὴ σλαβικὴ ἢ τουρκικὴ ἐπίδραση, ὅπως ἄλλωστε δείχνει και ἡ ὄνομασία του» (αὐτόθι).

Βεβαίως, εἶναι ἀληθὲς ὅτι, ὁ ἐθιμικὸς οὗτος θεσμὸς, ἰσχυρῶν ἐν συνειδήσει δικαίου μεταξὺ τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς Διδυμοτείχου, συνεπορεύετο μετὰ τοῦ παραλλήλου, τὴν αὐτὴν χρονικὴν περίοδον, ὑφισταμένου μουσουλμανικοῦ θεσμοῦ τοῦ «μέχρ» (τουρκιστί: mehr), σημαίνοντος τὴν παροχὴν «γαμικῶν δώρων» (ἐνδεχομένως ὡς εἶδος ἐπὶ γάμου δωρεᾶς) τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν γυναῖκα, τῆς συνομολογήσεως τούτων καθισταμένων ἀπαραιτήτων διὰ τὴν ἔγκυρον «τελείωσιν» τοῦ γάμου, περὶ ὧν βλ. Ν. Τορνάουφ - Μ. Ἐσαβὰχ - Ν. Σακοπούλου, Μουσουλμανικὸν Δίκαιον, τ. Α', ἐν Σμύρνη 1871, σ. 91, 95 ἐπ., ἐν πρβλ. πρὸς Ν. Ι. Παναταζοπούλου, Ἐκκλησία και Δίκαιον ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 756 ἐπ. Ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν θεσμῶν τοῦ baba-hakki και τοῦ mehr, θὰ ἠδύνατό τις νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ὑφίσταται μία, ἔστω και ἔμμεσος, συνάφεια τῶν δύο τούτων, ἥτις, τελικῶς, δὲν παρέχει ἐρείσματα πιθανολογήσεως, διότι ἐκ τῆς διερευνήσεως τῆς «αιτιολογίας» τῆς καταβολῆς προκύπτουν τὰ ἐξῆς πραγματικὰ δεδομένα τὰ ὁποῖα οὐδὼς συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεως ταύτης: οὕτως, εἰς μὲν τὴν πρώτην περίπτωσιν, τοῦ baba-hakki, ἡ συνομολογήσις τούτου πραγματοποιεῖται κατὰ τὴν μνηστειάν, ὑπὲρ τοῦ πατρὸς τῆς διδομένης εἰς γάμον θυγατρὸς του, αἰτία τοῦ «πατρικοῦ του δικαιομάτος», βάσει τοῦ ὑφισταμένου τοπικοῦ ἐθίμου, ἐνθ' εἰς τὴν δευτέραν, τοῦ mehr, ταῦτα (τὰ γαμικὰ δῶρα) συνιστῶνται ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν μέλλουσαν σύζυγον του διὰ τὴν ἔγκυρον οὐστασιν τοῦ γάμου, τῶν ὁποίων ἢ γυνὴ ἀποκτᾷ τὴν κυριότητα μὲ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ γαμικοῦ συμβολαίου, ἔχουν δὲ χαρακτηριστὰ ἐξασφαλίσεως ἢ ἀποζημιώσεως τῆς γυναικὸς εἰς περίπτωσιν λύσεως τοῦ γάμου ὑπαιτιότητι τοῦ ἀνδρὸς.